

хороба*)

(побутова хроніка 1929 року)
п'єса на 5 дій 12 одмін

л. недоля

ДІЄВІ ОСОБИ.

1. Любота, Іван Кирилович	— комунар, 35 років.
2. Сидоренко Петрик	— комунар, 25 років.
3. Азанова Віра	— комсомолка, 23 років.
4. Умова Юля	— комсомолка, 22 років.
5. Блудний, Сава Йосипович	— комунар, 35 років.
6. Муцький, Борис Мусієвич	— позапартійний, 36 років.
7. Муцька, його дружина	— 32 років.
8. Іваненко, Віра Карповна	— дружина Люботи, 24 років.
9. Петров, Максим Антонович	— комунар 33 років.
10. Бистров Ваня	— робітник, позапартійний, 25 років.
11. Коник, Степан Силович	— комунар, секретар осередку заводу „Металь“, 30 років.
12. Гомоненко — дід Грицько	— позапартійний. Робітник — бузило 55 років.
13. Стопін	— секретар установи, позапартійний 40 років.
14. Директор заводу	— комунар.
15. Друкарка установи	
16. Середа	— голова КК, 50 років.
17. Прохор	— член КК. Робітник 35 років.
18. Валя	— член КК. Робітниця, 28 років.
19. Еськова	— член КК. Робітниця, 40 років.
20. Бреус	— службовець, позапартійний, з борідкою, в окулярах — 35 років.
21. Долотов	— службовець, позапартійний, з борідкою, в окулярах — 35 років.
22. Маня	— домробітниця.
23. Галя	— робітниця, комсомолка, сестра Люботи.
24. Перший робітник.	
25. Другий робітник.	
26. Третій робітник.	
27. Молошниця.	

Епізодичні ролі й маси.

Дія 1-ша

Одміна 1-ша

Кабінет. Стіл для письма, крісла, канапа, парсуни ватажків і т. ін. На сцені декілька службовців. Між ними Стопін, Друкарка, Бреус і Долотов.

Бреус. То був начальник. Хіба можна рівняти до цього? Тов. Бресель в установі не сидів. То на однім засіданні, то на другім, а цей дурницями займається, українізацію затіває, статті пише!

Долотов. А до кабінету як заходили! Запитай секретаря, той запише на чергу, з годину почекаєш, а то й більше, а буває так, що й не дочекаєшся. Приходьте взавтра! Важність була. А тепер... Заїзжий двір. Двері не зачиняються. На установу не похоже. Тов. Бресель було як пройде, так ніби морозець по шкірі. Обличчя таке серйозне. А постать яка! А цей і на начальника не скидається. Бридко працювати в такій установі!

1. Голос. Руською гарною мовою говорив!

2. Голос. І українізації не визнавав!

Бреус. (кричить). Примусовість! він не має права примушувати говорити лише українською. Я своє діло знаю? — знаю! Обов'язки виконую? — виконую! Яке твоє діло до моєї мови? Хочу англійською, так ти мені заборониш?

●) Назву „Проба“, що з нею п'єсу ухвалено в Держреперткомі, змінено на „Хороба“, тому що з першою назвою демонструється п'єса Колосова й Герасимової.

Долотов. А от заборонив і ти нічого не зробиш, бо він українець, а ти „кацап“. В русотяпи попадеш. Зі служби — киш!

Стопін. Неправильно! От, як хочете, а неправильно. Мені однаково. Я, наприклад, українець. Був Бресель — я жодного слова не говорив українського. Як мені говорити, коли начальник не розуміє, коли начальник не говорить. Не йти ж проти начальства. Тепер і я говорю мовою українською, бо начальник її розуміє і сам говорить такою...

Бреус. А... то був начальник, а це... Хіба це начальник?..

Долотов. Самоучка! Почесний пролетар. У нього в голові десятої долі нема того, що у тов. Бреселя!

Друкарка. Тов. Бреус, тов. Долотов! І як ви не розумієте того, що він робить для вашої користі? Будете знати українську мову, — поступите куди завгодно.

Бреус. Я й без української куди завгодно поступлю. У мене є зв'язки з відповідальними...

Друкарка (підбігає до Бреуса). — Невже? Який ви хороший! Скажіть, — ви любите театр?

Бреус. Театр? Ні, я... я оперу люблю (співає) „Радомес, радомес, радомес, виправдуй себе“.

(Стук у двері. Всі замовкли)

Муцький (вбігає). Добрий день!

Бреус. Будь ти проклятий, — я думав, що Любота!

Долотов. Щоб тебе чорти взяли, — налякав...

Муцький. Ось послухайте! Моя дружина працює на заводі „Металь“. Поважає її весь завод. Партиїні товариші говорять: „Чого ти не вступаєш до партії?“ Бабка на ять! Я був на фронті й вона була на фронті. Я пішов на завод і вона теж на завод. Я попав в інваліди труда, і вона — інвалід труда. Я був особистим секретарем у Дибенка, і вона... Дибенко, бувало, говорить мені: „Борисе Мусієвичу“ і їй: „Борисе Мусієвичу“...

Стопін. Та ну тебе, про дружину завів. Ти краще анекдотик розкажи!

Муцький. З великою охотою. Висновки української комісії знаєте?

Бреус. Ні.

Долотов. Поняття не маю.

Муцький. Товариш Любота, як голова комісії настояв, щоб за негативне ставлення до українізації звільнити з посади: Блудного, Азанова, Петрова...

Петров (входить). Хто мене згадує, кому я заподіяв зле?

Муцький. А це вже вам скаже тов. Любота.

Петров. А що, хіба він нового трюка викинув?

Муцький. Викинув, тільки не трюка, а товариша Петрова, Азанова, Блудного і ще сім чоловіка з установи за негативне ставлення до українізації.

Петров. Ага... Добре... (Іде до дверей, відчиняє й кричить) Товаришу Блудний і Азанова, зайдіть на хвилинку! (Входять Блудний і Азанова).

Блудний (до Петрова). Котра година на твоїх?

Петров. Рівно десять.

Азанова. Нарада пів на одинадцятую?

Стопін. Так.

Петров. Чули?

Азанова. Про що?

Петров. Комісія Люботи всіх нас іще десятьох звільнила за негативне ставлення до українізації.

Блудний (до Муцького, а потім до службовців). Реб'ята, ми втрьох хочемо поговорити...

Муцький (виходить). Прошу... Прошу... (за ним всі виходять, залишаються: Блудний, Петров, Азанова).

Бреус. Я сповіщу, коли Любота, або Сидоренко надійдуть. (Виходить).

Блудний. Я гадаю, що ми зробимо велике революційне діло, коли виживемо Люботу не тільки з установи, а й з партії. Ви собі уявляєте, що він робить? Найкращих робітників розганяє. На шкоду загальній пролетарській справі провадить голубляну українізацію... Руйнує апарат!

Петров. Це не все. Він скомпромітує, паскудить цілу низку партійців...

Азанова. Його краще скомпромітувати!

Петров. Сьогодні одержали постанову президії про передплату на українські газети й журнали. Ви уявляєте — сімдесят відсотків з фонду періодичної літератури пропонується витратити лише на українську! Який дурень буде її читати? Ну, я, розумію — двадцять відсотків, як зараз...

Блудний. Та чого ви ображаєтеся з приводу такої дурниці? Він десять чудових співробітників-партійців і позапартійних викинув у перший місяць свого приходу!

Азанова. Я пропоную його викинути!

Блудний. Не заперечую. Будь ласка!..

Петров. А як же це зробити?

Блудний. А, ось як. Пишіть і подавайте заяви до контрольної комісії. Тільки обгрунтуйте!

Петров. Як же ти обгрунтуєш?

Блудний. Обов'язково зазначайте місце й час, де він був. Щоб він признався: дійсно там і в той час був. А біля цього факту пишіть, що завгодно. Наполовину буде прийнято, як правда. Ну, от, наприклад, я підгледів, що Любота пішов до їдальні, я за ним. Сів так, щоб він мене не помітив. Він їв борщ і телятину. Я все записав: і за яким столиком сидів, і де тека лежала, все, все... А потім вийшов за ним на вулицю. Він зупинився біля кіоску й купив журнал „Гарт“, а в контрольну комісію до всього цього додаю, що в їдальні Любота під столом розпечатав і випив пляшку горілки; по обіді приставав до служниці, яка штовхнула його і він упав. Його вивели. По вулиці йшов, хуліганив. Підійшов до кіоска і купив журнал „Гарт“. Лаявся з продавницею такими словами: „Ех, ти, жидовка. Ти знаєш, що в „Гарті“ ані жодного жида?“ Розумієте, як виходить. Це зветься: „обгрунтована заява“. От його і запитують: „в їдальні був? — скаже — був; пиво пив? — пив; по вулиці йшов? — ішов; „Гарт“ купив? — купив. Ну, ясно, що горілку пив і жидівкою лаявся. В цьому ж признатись ніхто не може. Контрольна комісія так і зрозуміє. Так от, і ти Азанова, і ти Петров, пишіть заяви. І я напишу. І моя дружина — комсомолка Умова напише. І ще знайдемо декілька чоловіка, щоб до контрольної комісії заяви так і сипались одна за одною, одна за одною. Зрозуміли?

Петров. Це ніби за французьким прислів'ям: „Брешіть, брешіть — від брехні завжди щось та залишиться“.

Блудний. Прислів'я цілком правильне.

Петров (кричить). О, ідея! Чудесно, чорт побери. Є тема! Серед тих десятих, що звільнив Любота майже половина євреїв!

Блудний. Я щось не бачу тут ніякої ідеї!

Петров. Як не бачиш? Та антисемітизм не одліпить!

Азанова. Товариші, стій! (Говорить ніби про щось таємне). І в мене є чудова тема...

Бреус (просовує голову, кричить). Сидоренко! (Всі припинили балачки).

Азанова. Теж птиця...

(Входять: Сидоренко, Бистров, Коник і двоє робітників. Вітаються).

Коник. Час починати! Де ж це Любота?

Сидоренко. Його ж секретар ОПК викликав.

(Весь час надходять нові люди, виходять і знов повертаються з стільцями в руках. В кімнаті сидять, стоять, вештаються: Сидоренко, Блудний, Петров, Бистров, Коник, Стопін і декілька жінок і чоловіків)

Бистров. Товариш Сидоренко, розкажіть анекдотика з серії таких, що в клубі розказували.

Сидоренко. Щоб же його вам розказати? (Після павзи) Товариші, стій! Пригадав. (Мне руки, чмокає й облизується. Зробилось тихо). Агроном на сходці — опісля доповіді сповіщає: „Громадяне, селянство, о четвертій годині почнеться „затмение“ сонця... Всі, як закричать: „Не согласні, не треба! К чортовій матері, щоб дітей перелякало?“... (Всі регочуть). Слухайте ще один! Теж на сходці — робив доповідь хлібозаготівець. А після доповіді почали давати запитання. Один селянин запитує: „Товаришу доповідач, дозвольте опрос-запитання, бо мене запитують селяни, кажуть: „скажи ти сознательний, чи скоро буде край революції? І я не знаю, що

їм сказати. Так от, дайте відповідь!" Доповідач пояснює, що революція на користь селянам, робітникам і взагалі всім трудящим, а тому краю їй ніколи не буде. Селянин і говорить: „О, тепер ясно, я так і скажу: терпіль, собачі душі, краю революції ніколи не буде!“

(Знову всі зареготали і почали втихати)

Азанова. Дозвольте мені!

1 голос. Дорогу жінчині!

2 голос. Правильно!

Петров. Товариші, до уваги!

Азанова. Двоє хахлів, то пак українців, зайшли до крамниці, голодні. Дивляться — жінка купує щось біле, як сало. Купили й собі. Зайшли в харчевню, замовили чаю. Порізали те біле, а офіціант дивиться й сміється. Хахли, то пак українці, їдять і кривляться. Офіціант тоді говорить: „Ей, хахли, та ви ж їсте мило!“ Хахол хахлу й говорить: „Ну, Грицьку, хоч мило, не мило, а їж, бо гроші заплатили“. Ха... ха... ха...

(Всі мовчать. Сміх Азанової пролунав одиноко. Вона теж умовкла)

Сидоренко. Ну й юриндовий же анекдот!

Азанова. Сам ви юриндовий!

Сидоренко. Ти б розповіла ще пару антисемітських та пару арм'янських і була б повна колекція!

Азанова (нервово). Антисемітські по вашій лінії! Українською мовою вони виходять краще.

Сидоренко. Ідіотизм всіма мовами виходить однаковісінько. А крім того, що це за ставлення до української мови? Може ти нам докладніше з'ясуєш?

Азанова. Я не проти української мови, мені не подобається ота видумана, галицька. Якої самі українці не розуміють. Я була на селі, так селяни так і заявляють: „Не говоріть нам українською мовою, говоріть нашою. Так, щоб понятно!“

Сидоренко. Ну, „моя любя“, з такими переконаннями тобі не лише в ЛКСМУ бути, а й в установі не місце.

Азанова. А хіба нашу партію і комсомол петлюрівці захопили? Ми вам не забороняємо, — говоріть якою хочете мовою. Нас це мало цікавить. Але нам не заважайте розмовляти культурною руською мовою. Така думка партії, бо коли декому заборонити варнягати галицькою мовою, вони побіжать до лісу, батьків наплодять, утворять Петлюру, бо дуже запеклі шовіністи.

Сидоренко. Я бачу, що ти не розумієш національної політики нашої партії. Ти проти ленінізму в цьому питанні. Тебе слід із комсомолу гнати.

Азанова. Тебе шовініста гнати із партії... Де Ленін говорив, щоб усіх руських примусити українізуватись? Де він говорив, що українська, — самостійна мова? Як засіб боротьби проти петлюрівщини дозволити українцям говорити українською мовою, а в боротьбі всі засоби гожі, — про це Ленін говорив.

Сидоренко. Як з тобою говорити, коли ти справжня русотяпка.

Блудний (кричить). С каких это пор на Украине запрещен русский язык? Язык, на котором говорил великий вождь мирового пролетариата, — наш дорогой Владимир Ильич? А!?

Сидоренко. Ну, це вже занадто! Азановій ще можна було б пробачити, а ти ж культурна людина, вищу освіту маєш! Сором!

Блудний. Який сором? Вона має право любити чи не любити ту або іншу мову? Що ж ти примушуєш її полюбити українську, а як вона її не любить? Вона про це чесно говорить, а ти — з партії гнати!

Сидоренко. Та ти чув про що вона говорила?

Блудний. Дуже добре чув. Вона не проти національної політики нашої партії.

Сидоренко. Ну, я таких членів партії не розумію.

Петров. Та тут нічого й розуміти. У нас по профспілчанській лінії українізація не має жодної ваги. Робітник не розуміє. Тут руською не втокмачеш, а то ще українською. Я говорю, як завідуючий культвідділу спілки...

3. Хуліган з гітарою. Розробка фактури. Лінійна плястика. Студ. Х.Х.І. С. Й о ф е й О. Щеглов

ПРОМ

ВОЙ О ВНИЧИ ДНІ

ЗУЧУБ ТРЕНА

Бистров (перебиває). А я говорю, як робітник від варстата, що ви брешете. Нахабство молоти брудню від імени робітників. Так можуть говорити русо-тати. профбюрократи, це такі, як ви, що сидять по сім років на посадах завкультвідділу й не вивчили жодного українського слова!

Азанова. Ось вам ще один шовініст!

Бистров (разом з Коником й іншими металістами регочуть). От так-так. Це я — Бистров тульський великорос вперше попав на Україну лише рік тому... Я — український шовініст!?... Так, це дуже приємно! Рік тому я жодного українського слова не знав окрім: вареники, борщ і рада... Серйозно поставився до цієї справи і от, як бачите, маю досягнення. А ви, тов. Азанова, хоч я й позапартійний, скажу вам — лінія ваша не ленінська!

Сидоренко. Чули? Так намотайте на вуса!

Блудний. У нас уже намотано. А от, ти намотай на вуса й зарубай на носі! Примусь декого з партначальства, голову Окрпрофради і ввесь оргвідділ. Там теж по п'ять і по десять років сидять. Примусь їх говорити українською мовою! Вони тебе так примусять, що з партії тільки хвостиком замелькаєш... ха... ха... ха...

Інтелігент. Товариші, дозвольте мені!.. Українізація — велика справа. Це штовхач соціалістичного будівництва. Українізацію на чім світ стоїть необхідно перевести. Ти — Блудний, ти — Азанова, ти — Петров, ви помиляєтесь. Я протягом семи років з ширим серцем, рішуче борюся за українізацію. За українську культуру і всім також слід боротися.

Бистров. А чого ж ти сам не українізуєшся?

Інтелігент. Я, товариші, перевантажений, не маю часу. Але я не проти українізації. Хай українізуються всі!

Бистров. Всі крім тебе!.. Таке „за“ гірше, ніж проти. Це ніби вовк в овечій шкурі!

(До цього часу зійшлося чоловіка двадцять-тридцять, поділилися на кілька гуртків, що диспутували. Істерично кричала Азанова, вигукував Блудний, Петроз, Сидоренко, Бистров та інш. Стояв неймовірний галас. Із галасу, як ракети, вилітали окремі слова)

Голос. Ленін!

Голос. Максим Горький!

Голос. Шумський!

Голос. Шовінізм!

Голос. Хвильовий!

Голос. Русотяпи!

Голос. Саботажники!

Голос. Галицька!

Голос. Бери приклад з робітника!

Голос. Не хочу!

(Підчас галасу входить Любота й зупиняється біля дверей. Він здивовано всіх оглядає. Швидко проходить до столу. Дзвонить. Одразу всі замовкли й швидко розсілися по місцях)

Любота. Наряду оголошую відкритою! На повістці денній такі питання: перше — доповідь арбітра про соцмагання заводу „Металь“ з заводом „Ільїча“; друге — обговорення акту прийому справ установи мною від т. Бреселя і третє — звільнення десяти товаришів за негативне ставлення до українізації.

Блудний. Товариш Любота! Дозвольте довідатись, хто ввійшов у той список?

Любота. Не турбуйтеся. Про вас не забули, — ваше прізвище на першій місці.

Азанова. Почалось!..

Любота (до Азанової). Ви теж увійшли в список, товаришко Азанова.

Азанова. Це самостійницька лінія...

Любота. Я вам слова не давав!

Азанова. Я б у вас і не прохала (сіла знервована). Нахабство!

Блудний. Я вношу пропозицію над списком написати: геть кацапів з нашої України, — хазяїни йдуть!

4. „Войовничі дні“. До вистави п'єси, „фізкультурнаж“ до викладання цього предмету в „ТРОМІ“. Плякати Харківського ТРОМУ. Худ. О. Щеглов і С. Йофе

(Харків - Жовтень)

Любота. Товаришу Блудний, ви знаєте, що буває за хуліганство?
Блудний. Я нічого, я шуткую... а от за список... Побачимо що буде!
Любота. Закликаю до порядку!
Блудний. Добрий порядок... Бандитизм!..
Любота. За це будете в КК!
Блудний. Побачимо — хто за що буде в КК!
Любота. Прошу не заважаєте нашій роботі!
Азанова. Цікава робота!..
Блудний. За таку роботу місце за кордоном...
Любота (рішуче). Нікому слово я не давав. Хто не буде коритись порядкові, — доведеться вивести!

(Настала тиша. По павзі)

Любота. Які ще будуть зауваження?
Голос. Немає. Голосуй!
Любота. Хто за цю повістку денну? Так... Хто проти? Немає. По першому питанню слово має тов. Сидоренко.
Сидоренко. Товариші, дозвольте мені... (темніє) коротенько зупинитись...
Кінець першої дії.

Дія 2-га

Одміна 2-га

Чепурно прибрана кімната. Стіл накритий білою скатертиною. Чотири стільці, ліжко. На стінах парсуни ватажків. У кімнаті Умова й Галя.

Галя. ... Їй було вісім років. Ми й до газети... і куди вже не писали Іванко каже, що не він буде, як не знайде сестри (павза). Ну, як твій професор? Об стіл головою не б'ється? Ну, — й допала ж ти собі пару! Я з таким не пішла б і між люди. Від сорому згоріла б. Ну й поганий. Правда, що блудний!..

Умова. Хіба я його шукала? То покійний братеник... Це його приятель. А мені було сімнадцять. Я зараз дивитись не можу на нього, такий огидний!..

Галя. А ти плюнь і візьми з ним розлуку. Противний, а вкупі!

Умова. Та незручно якось. Ще ж і трьох років немає... Скажуть — розпутна. Навіть в осередкові косо подивляться.

Галя. Косо подивляться... А ти повинна мучитись. От дурна!

Умова. Та воно, як би закохалась, то може й ні перед чим не зупинилася.

Галя. Отаке, а мо ще й гірше життя і в мого брата.

Умова. Та ти вже говорила... Між іншим, твій брат мені подобається.

Галя. Мотається по різних засіданнях, нарадах... Сьомий місяць збирається навідатися... (Входить Любота).

Любота. Добрий вечір, сестричко!

Галя. Який тобі вечір? П'яти ще немає. Сонце пече, як вогнем. Надумав? А я гадала, що так-таки й не заглянеш. Ну, як ся маєш?

Любота. Чого ж ти не познайомиш з товаришкою?

Галя. Та я ж знайомила біля театру. Ну, й пам'ять у тебе...

Любота (підходить до Умової і подає руку). А-а-а... комсомолка Умова!?. Пригадав...

Галя. Ну, щось буде жахливе. Або сніг випаде, або такий ушкварить дощ, що й місто залле.

Любота. З чого ти взяла й до чого це?

Галя. Та як же, — брат залетів. Та ще й заavidко. Невже визасідались? Невже почнете працювати? Слава то...

Любота (перебиває). Та ні, засідань і собаками не оббігаєш. Але я сьогодні не був в установі. Плюнув на все і зранку покотив у парк. Оце тільки повернувся. Їсти хочу, як собака. А як там гарно, зелено...

Галя. Нічого не розумію... Не був в установі цілий день... Парк... Ну добре... Потім. Посидьте, а я вправлюся на кухні.

(Виходить. Любота й Умова деякий час сидять мовчки. Потім Любота встав, запалив цигарку й почав розглядати кімнату)

Любота. Ви давно товаришуєте з моєю сестрою? (І не дочекавшись на відповідь додав). Мабуть працюєте разом на заводі?

Умова. Так... На одному заводі. В одній комсомольській бригаді. Змагаємось.

Любота. Ех... завод! Варстати, автомати, шведки, американки, патрони, самоходи, різці. Це все мої товариші. На крилах полетів би до заводу!..

Умова. А ви довго працювали на заводі?

Любота. Десять років.

Умова. Я про вас багато чула. Галя мені розповідала, про все ваше життя.

Любота. Ну, й що ж подобається вам таке життя?

Умова. Ні.

Любота. Чому?

Умова. Краще повіситись, ніж отак жити. Я б на вашім місці так і зробила. Ви не вмієте по-людському ні жити, ні працювати. А яка користь революції від таких? У вас немає нічого міцного. У вас борги в роботі і в житті. На покриття боргів вашого життя не вистачить і щодалі борги збільшуються, а тому краще оголосити банкрутство. Мотузку на шию, або кулю в лоб і край...

Любота. Ви справді, чи жартуєте?

Умова. Навсправді.

Любота. Це, що у вас в організації панує теорія самогубства? Я гадаю, що пролетарській молоді, не кажучи вже про її авангард — комсомол — не до лиця подібні теорії. Ці настрої цілком природні для буржуазної інтелігенції, яка не має майбутнього...

Умова. Годі... Годі... Я знаю, що ви дуже добрий пропагандист і промовець. Навіть особисто була при ваших виступах і переконалася в цьому. Але ви зараз не на трибуні, а я не звичайний слухач. Давайте говорити більш реально. Якщо ви представник пролетаріату з бадьорою психологією, то скажіть, будь ласка, чому ви сьогодні кинули роботу і не пішли до установи, а поїхали в парк на цілісний день блукати? Ну, скажіть?

Любота (розгублено). Я... я... Розумієте. Перевтомився. Страшенна нудьга.

Умова. А хіба нудьга природне явище для представників пролетаріату?

Любота. Та це ж наслідки зіпсованих нервів.

Умова. Так само пояснюють і буржуазні інтелігенти. Точнісінько так.

Любота. Ні... Я бачу, що Галя самого головного вам не сказала, — ви абсолютно не знаєте ні мого побуту, ні умов праці.

Умова. Побут ваш я знаю. Мене мало цікавить ваша неорганізованість. А підстави для прекрасного побуту є. Одержуєте двісті десять карбованців. На ці гроші можна жити.

Любота. Усі так. Наче змовились. Двісті десять... двісті десять... А от, давайте, підрахуємо які це двісті десять!

Умова. Давайте, з охотою!

Любота. Шість тридцять — партвнесок, п'ять двадцять п'ять — профвнесок, два п'ятьдесят — різні.

Умова. Ні, давайте, конкретно, що за різні!

Любота. Будь ласка... МОДР, ОДР, ТСОАвіахем, ДД, ОЗЕТ і т. ін.

Умова. Ну, чотирнадцять.

Любота. Чотирнадцять... Шість газет — п'ять карбованців. Партійні і літературні журнали — сім карбованців. Податок — три п'ятдесят. Роз'їзди трамваєм, мінімум, три карбованці. Це вам — тридцять два п'ятдесят.

Умова. Лишається — сто сімдесят сім п'ятдесят.

Любота. Мати й двоє малих братеників на моєму утриманні. Скільки їм по вашому?

Умова. Та карбованців сорок.

Любота. Так от, я надсилаю — тридцять. Уявляєте після цього, як живе мати відповідального робітника. Двадцять один — позика індустріалізації. Двадцять п'ять — кредитування за одяг. Тридцять карбованців кредит за меблі.

Умова. Лишається сімдесят один п'ятдесят копійок.

Любота. Слухайте далі: цигарки з сірниками — шістдесят коп. на день, вісімнадцять карб. на місяць. Відповідальний робітник... Приходять відвідувачі, товариші на засіданнях „дай цигарку“ — щож ти йому відмовиш? Квартира з партмаксимуму — двадцять п'ять. Вода — чотири. Освітлення — вісім. Опалення — двадцять. Домробітниця — п'ятнадцять, з додатковими. Скільки я маю?

Умова. Я нарахувала — двісті двадцять вісім п'ятдесят копійок. Не вистачає вісімнадцять п'ятдесят.

Любота. Тепер покладіть на харчі чотирьом душам.

Умова. Та карбованців вісімдесят.

Любота. Значить не вистачає дев'яносто вісім, майже, сто карбованців.

Умова. Виявляється, що ви й бухгалтер не гірше оратора. А ви б кинули куриво. Кватирю б поміняли на двадцять карбованців. Освітлення б зменшили до чотирьох. Опалення до десяти. Купили б дошок, та якнебудь змостили б ліжка і не платили б тридцять карбованців. Газети й журнали зменшили наполовину, все їдно не читаєте. Кредитування за чотири місяці не буде. Без домробітниць можна обійтись, коли самим нічого їсти. Це теж тридцять п'ять карбованців. От вам зменшення на сто двадцять дев'ять карбованців. Тридцять є на харчі. Можна ще деяку раціоналізацію навести й вистачить. Просто ви неорганізована людина. Як же ви можете організовувати державні справи, будувати соціалізм, коли не вмієте організувати свого власного побуту? Ну? Що ж ви мовчите?

Любота. Та... Я...

Умова (усміхаючись, наблизилась до Люботи, по-хлоп'ячому поклала руку на плече). Ну, виправдуйтеся, підсудний! (По павзі). Ні, мабуть, досить. Я дуже суворий суддя.

(Останні слова прозвучали ніжно, жалібно. Обое посідали до столу і деякий час мовчали)

Любота (про себе). Любота підвів голову й заглянув у вічі Умовій — Що за дівчина, що так міцно здавила всю волю і не дає їй рухнутись. Ніби ластівку тримає в жмені, — подумав сам собі Любота і лише в цю мить помітив блакитні, як небо очі, що дивились прямо на нього. Свіжі не пофарбовані губи, рівний красивий ніс, як льон волосся, обличчя — кольору спілого яблука, відкриту ніжну шию і красиві напіввідкриті плечі.

Умова. Чого ви дивитесь на мене так, ніби я вам звірюка? Ну чого ви мовчите?

Любота. А? Що? Що ви сказали?

Умова. Я кажу, чого ви на мене так дивитесь?

Любота. Аааа. Та, так. Просто дивлюся й думаю, що ваше життя в майбутньому. Що ви така молода й вродлива. (Про себе). Люботі зробилось ніяково й він хутко звів розмову до жартів (до Умової). Якщо ви не одружена, то у вас, напевне, є коханець і напевне кучерявий красунь комсомолець-студент.

Умова. Якраз помиляєтесь. Жодного коханця я не маю. А отих кучерявих ніколи не буду мати. Хлопчиськи. Мені, знаєте, хто подобається? (Про себе. Тут вона підвела голову і, ніби, шуткуючи, продовжувала. (До Люботи). Ви мені подобається і дуже, дуже! (Одразу обое зареготали).

Любота. Чим же я вам до вподоби? Я старий, хорий, засмиканий, затурканий. Невеселий.

Умова. Дурниці. Неправда. Ви — красивий, рослявий мущина! Ви й не старий, але талановитий, розумний! Якби я була вашою дружиною, утворила б такі умови, за яких вам легко б працювалось і приємно жилося. Я примусила б вас лікуватися. Ви стали б зовсім здоровою людиною. Не турбувалися б про те, що не вистачає грошей. Я не кинула б роботи, щоб матеріально не залежати од вас. Сплатили б всі борги, утворили б сприятливий для роботи побут... Еех... Давайте одружимося!... (Умова зареготала. Любота й собі засміявся).

Любота (сміючись). Я згоден. Давайте!

(Умова простягла руку. Любота хутко вхопив її і потис. На дверях з кастрюлею в руках з'явилась Галя)

Умова. Швидче йди... Розбий руки! Ми з твоїм братом...

Галя. Та чи не об заклад? Значить вип'ємо!

(Підійшла, поставила кастрюлю і розняла руки)

Умова (до Галі). Ну й хорий... Подивись, що зробив з рукою. Подерев'яніли всі пальці. Ведмідь!

Галя. Ну, сідайте обідати!

(Сідають до столу)

Любота. Я з великою радістю! А перцю червоного немає?

Галя. От туди... Я й забула, що ти страву з перцем любиш. (Вибігає й повертається з стрючком червоного перцю). Будь ласка.

Любота. Що за борщ. З чого ти його готуєш? Такий смачний. Давно я не їв такого борщу.

Галя. З чого? З капусти, буряків, бараболі, квасолі й т. ін. Без гав'ядини.

Любота. Да... А скажи, скільки ти одержуєш зарплатні й як розподіляєш свій бюджет! У мене, наприклад, не вистачає. Добре, що є покищо установи й товариші, у яких я позичаю й не віддаю.

Галя. А я одержую шістдесят карбованців і живу, як бачиш. Ні копійки боргів і щомісяця по десять карбованців несу до ощадкаси, — на пальто відкладаю.

Любота. Ну, їй богу, я пальці поодкусую. Що це за січеники. Ніби з риби і не з риби... Які ж вони смачні!

Галя. Ото, знаєш... У мене лишаються окрайці з хліба, що їх я посушу, перетру, добавлю бараболі, ну... олії пережарю, яйце вб'ю. Сим-тим засмажу, ото тобі й січеники, наші копійчані. Ну, пийте чай, тільки пробачте, в мене в прикусочку, бо інакше не вистачить цукру.

Любота. А скажи, Галю, скільки в тебе сходить на харчі?

Галя. З милом, з гасом і з іншими дрібницями біля двадцяти трьох, двадцяти п'яти. Як би не син, то я б жила як буржуйка, а то на нього багато йде. На ньому все горить. Оце два місяці тому купила черевики і скоро дірки будуть.

Любота. І в тебе вистачає від полочки до полочки?

Галя. Ну, ясно. Розподілиш і вистачає. Ще й гості частенько. Разів шість на місяць обідаю з двома — трьома сторонніми.

Умова (до Люботи). От у кого повчіться організовувати свій побут. (Підводиться). Ну, я біжу.

Любота. Куди ж ви? Посидьте!

Умова. Ні, не можу. Ніяк не можу! (Любота бере її за руки).

Любота. А як же одружіння?

Галя. Пусті, їй потрібні.

Умова (виривається й іде до дверей, а біля виходу зупиняється). А про одружіння ми ще поговоримо. (Виходить).

Любота (до Галі). І за квартиру платиш, і внески вносиш, і не маєш жодної заборгованості, і жодного приробітку не маєш?

Галя. От який же ти чудний. Та звідки в мене той приробіток? І борги мені не потрібні. Що одержую — на те й живу.

Любота. Ніяк не зрозумію... Дякую, Галю, за обід. Давно так гарно не обідав.

Галя. Нема защо. А я щодня так обідаю.

(Темно)

Одміна третя

Перед завісою.

Петров (з'являється з лівого боку, назустріч йому виходить Блудний з горілкою в руках).

Блудний. Ну, як?

Петров. Допіру з фракції.

Блудний. В тебе штопора нема?

Петров. Немає. Постанова фракції: лишити на посадах всіх десятих і запропонувати українізуватися протягом шости місяців.

Блудний. Значить, — Любота сів у калюжу. Його постанову скасовано. Це перша наша перемога. Другою буде — усунення Люботи з посади й остання, коли викинуть з партії. Все це зробимо. Не буду я Блудний!

Петров. Правильно. Ну, я піду.

(Виходить. З'являється Умова).

Блудний. Де ти шляєшся? Я божеволію, а вона, ходить чорті де. Гляди мені, щоб це було в останнє!

Умова (сердито). Ви гадаєте, що я перш за все — ваша жінка. А я гадаю, що я перш за все член ЛКСМУ і можу послати вас до чорта!

Блудний (з горілкою в руках). Ну, Юля, я... Ну, розумієш, гості скоро, а нас не готово. Ну, пробач. Ходім. Я ж іменинник сьогодні. Хоч би поцілувала. (Обіймає її. Умова знехотя цілує).

(Темніє)

Підіймається завіса. Кімнати Блудного. П'янка. За столом Блудний, Азанова, Петров, Бреус, Долотов, Умова і декілька чоловіків та жінок. Всі співають: „Налей, налей бокали полней. Пусть студентов семья соберется дружной“ і т. д.

Бреус. Товариші, я пропоную „Дубинушку“!

Голоса. Дайош „дубинушку“! Петров, починай!

Петров. Ні, я не можу. Хай Долотов.

Долотов. Згода (кашляє) — „Много песен, много песен“... Ні, в мене не виходить. Хай хтось інший.

Голоса. Блудний, заводь ти! Давай!..

Блудний (стає поставно і зачинає).

Много песен слышал я в родной стороне.
Их про горе и радость мне пели.
Одна песня из них в память врезалась мне —
Это песня рабочей артели.

Всі.

Ей, дубинушка, ухнем!
Ей, зеленая, сама пойдет.
Подерним, подерним та ухнем!

Петров. Товариші, давайте, малоросійську!

Голос. Давайте. Яку? Якунебудь!

Петров (заспівує).

Всі. Ой, на горі там женці жнуть“ (двічі).
А попід горою, яром — долиною козаки ідуть.

Блудний. Нічого не виходить!

Бреус. Не всі співають. Давайте таку, щоб усі знали!

Петров (співає).

„Дівка, дівка в сінях стояла, на ко...
На козака моргала.
Ти, козаче, ходи, мене вірно люби. Серце мое, серце мое“.

Азанова. Товариші, я пропоную випити, тоді піде веселіше.

(Всі беруть чарки й п'ють)

Долотов. Чия здравиця?

Голоса. Твоя. Давай здравицю!

Долотов. Моя, так моя... Товариші, ми зібрались сюди, щоб відсвяткувати тридцятип'ятиріччя нашого шановного товариша Сави Йосиповича Блудного. Для ВКП тов. Блудний цілий клад. Якби всі такі освічені, чесні, розумні були в партії, так ми жили б, жили б ну... я знаю... Вип'ємо за Саву Йосиповича!

Всі. У-р-р-а!... (Випивають і закусують).

Петров. Товариші, увага! Давайте попросимо товаришку Азанову, хай вона нам щось продеклямує. Вона дуже гарно деклямує.

(Оплески)

Голоса. Просимо! Просимо!...

Азанова. Ну, добре. Я прочитаю. (Виходить, стає серед кімнати. Деклямує).

Каменщик, каменщик в фартуке белом,
Что ты там строиш, кому (і до кінця. По закінченні оплески).

Азанова. Цей вірш мені нагадує моїх батьків. Ще тоді, як я загубилась, чула його в городі в саду, де була з батьком. Де тепер мої батьки, брати, сестри! Може вони живі всі, шукають мене, так же, як я їх шукаю. (Заплакала. Гості заспокоюють).

Блудний (стає в позу). Кинь, Азанова! Ось, краще послухай. (Деклямує уривок із „Москва кабацкая“ Єсеніна. Закінчує. Оплески).

Петров. Я, товариші, голова товариства по боротьбі з пияцтвом. Пропоную знищити це прокляте зілля. Наливай!...

(Наливають, п'ють)

Долотов. А, скажіть, будь ласка, великі люди п'ють?

Азанова. Наприклад?

Долотов. Наприклад... Наприклад Воронський, Дем'ян Бедний, Маяковський.

Петров. Думаю, що не менше, від нас.

Блудний (голосно). Налий по-дем'яновському!

(Всі зареготали)

Гість. А от Фурманов не пив. Каплі в рот не брав.

Блудний. А ти бачив?

Гість. Не бачив, але всі так кажуть.

Бреус. Да, таких, як Фурманов немає.

Блудний. Взагалі, нікого немає. Були письменники: Пушкін, Толстой, Леонід Андреев, Аверченко... Нікого нема. Хіба це письменники: Маяковський, Бєзменський, Фадеев. Це такі, як і ми. А на Україні ще гірші від нас!

Азанова. Теж письменники — Кириленко, Микитенко, Пилипенко... Ха... ха... ха...

Петров. Ну, й нація! Хто тут є? Хвильовий — не українець. Коряк розумна людина — не українець. Кулик — не українець. Первомайський — не українець... Нікого нема.

Блудний. Не здібна нація, а зловредна!

Азанова (голосно). Стійте, знайшла! Є! Талановитий, чисто український письменник — Іван Кирилович Любота!..

(Всі зареготали)

Петров. Т-ф-у... Апетит зіпсувала.

Блудний. Я не можу спокійно чути це прізвище. Да, товариші. Є відомості, що Любота не ладно живе з дружиною. Треба якось зібрати матеріал, фактики, які затвердила б дружина, а до тих фактів додати, що він пиячить, б'є дружину і т. ін. Вона факти ствердить, а про бійку й пияцтво додати, що він її залякав і вона боїться говорити, але потрібне знати всі дрібниці! Розумієте всі!

Петров. Відрядити Азанову, ніби, від осередка для перевірки побуту.

Азанова. І Юлю.

Умова (до цього часу сиділа тихо, непомітно і мало пила). Я знайома з його сестрою.

Всі. Прекрасно! Чудово!

Блудний. Ах ти ж Юліха, так чого ж ти мені цього не говорила? Це ж чимес! Дай поцілую! (Цілуються). Товариші, пропоную випити за мою дружину, українку на сто відсотків. (П'ють). І так Азанова й Умова командируються, як розвідачі.

Азанова. Дуже вдячна за шану! Виконаю з честю! Знатиме, з ким вагається!

Умова. Цілком приєднуюсь до товаришки Азанової.

Бреус. Ну, вип'ємо. (П'ють).

Долотов. Затягніть якунебудь таку, щоб без українізації!

Блудний (встає і кричить наскільки є сили). А-рр-я. (Співає).

Всі.

Быстры, как волны все дни нашей жизни...
Что час, то короче к могиле наш путь...

(Темно)

Одміна 4-та

Квартира Люботи. Спальня. Двоє ліжок, третє — дитяче. Стіл для письма. Стільці. На сцені Іваненко, Маня й Азанова

Іваненко. Щодня б'є мене. Прийде п'яний, як дим і почне різними брудними словами... Я вже ні слова, — мовчу, а як скажеш слово напроти, так тоді й дома не ночуй. Голодом морить. Я про себе не кажу. Дитину... (намагається плакати, підносить хусточку до очей. Азанова заспокоює).

Азанова. Ну, перестаньте, заспокойтесь, моя люба!

Іваненко. Що він зі мною робить. Женщин приводить сюди!

Маня (не витримує). Та це ж брех...

Іваненко (люто поглянула на неї). Іди, чаю нагрій! (Маня виходить). Я, мабуть, руки на себе накладу.

Азанова (увесь час записує). Потерпів. Скоро вам буде легше.

Іваненко. Недавно чуть не вбив. Стільцем, як пошпурить, а потім і другим! Я до смерті перелякалась.

Азанова (записує). А слід якийнебудь є?

Іваненко (показує побіля ліжка Люботи). Ось на стіні ціла яма. Я тут лежала (показує на ліжку Люботи), а він як хватить...

Азанова. Не влучив?

Іваненко. Так (чути дзвоник). Пробачте! (Вибігає).

Маня (входить). Нічому не вірте. Все брехня. Любота ніколи не п'ють. Любота її не зачіпають. Все, що говорить, то вона все робить.

Азанова (показує на стіну). А це що? Чим це вибито?

Маня (дивиться). Це ж вона знов його била.

Азанова. Чиє це ліжко?

Маня. Тов. Люботи. Вона його часто б'є і залякує бупр'ом.

Азанова (не розуміючи). Ну це все їдно...

Маня. Ой, чай! (Швидко вибігає).

Азанова (підходить до столу, бере альбом). О, який розкішний альбом! (Перевертає сторінки). Який він тут красивий (читає). Любота в засланні. Старий революціонер? (по павзі). Командир бригади Червоної армії... (Перекидає сторінки, читає). Любота на фронті... У військовому вбранні його багато краще. (Входить Іваненко. Азанова її не помічає). Так он який він. Грамота від Реввійськради. Іш, нагороджується орденом Червоного Прапора. (Іваненко не витримує, підбігає, вихоплює грамоту, закриває альбом).

Іваненко. Нічого там цікавого немає.

Азанова. А мені цікаво...

Іваненко (бере альбом, ховає в стіл). Він цим альбомом причаровує до себе.

Азанова (сердито подивилась). Ну добре... Бувайте здоровенькі! (Виходить).

Іваненко. Ходить... (А коли зачинилися двері, добавила). К чортовій матері!

(Темно)

Світло. 4-та одміна. Іваненко лежить на постелі, заклавши руки за шию. Входить Любота, кладе на стіл теку. Страшенно зморений.

Любота. Чи не має чого попоїсти? Я зранку нічого не їв.

Іваненко. Де блукав, туди йди й їсти.

Любота. А ти не знаєш де я був?

Іваненко. В тім то й річ, що я все, все знаю. Знаю, де це ти волоцюго тиняєшся.

Любота. Та ти кинь тумана в вічі пускати. Каж, є що поїсти?

Іваненко. А... а... так ти насміхатись. Шлявся у різних там повій, пив, цілувався, та ще насміхаєшся, ніби над дурочкою!

Любота. Ти ніяк мене не розумієш. Я падаю від роботи. Вдома буваю дві-три години. Здавалось би, що ці дві години повинні бути для мене відпочинком, щоб можна було поповнити сили, і з свіжою головою знову до громадської роботи. А фактично: ці дві години мене ще більше знесилюють, нервують, доводять до божевілля. Що ж це таке? Де ж мені відпочинути хоч годину. Невже ти цього не розумієш?

Іваненко. Я через тебе світа божого не бачу. Кому потрібна була дитина? Тобі. Так і нянькайся з нею. Кухня, пелюшки, базар... Та хіба це життя! Де ж твоє рівноправ'є? На мітингах розпинаєшся, а своя дружина в неволі. Комуніст... Наволоч, а не комуніст! Он, жінки інших комуністів щодня до театру ходять, та не ходять, а їздять автомобілем. Цілими днями по крамницях вештаються. Накупують всякої всячини. Пальта по п'ятсот карбованців, по кілька пар лякових туфлів, а я що маю? Тоже комуніст... Із партії гнати мітлою! За що я загубила своє молоде життя? Де ти взявся на мою голову!?

Любота. Та що ж я тобі зле таке зробив? Чого ти розказилася. Все, що одержую, все віддаю тобі. При чім тут базар, кухня, кабала? В тебе ж домробітниця все це робить. Що ти брешеш?

Іваненко. Домробітниця... домробітниця... А з дитиною хто няньчиться? Ти мені няньку найняв?... Найняв!?

Любота. Та чим же я буду платити двом служницям, що будуть тебе саму обслуговувати! Як же люди живуть зовсім без служниць й мають по двоє, по троє дітей? Чого ж ти від мене вимагаєш. Дай спокію!

Іваненко. А... а... а... Тобі спокію, а з мене самі кістки лишилися!

Любота. Та в тебе самі кістки й були, бо ти клята.

Іваненко. Брешеш! Ти кров мою випив! Ти споганив моє життя! Ти мене ще пригадаєш. Я цього не лишу!

Любота. Чого ти загрожуєш. Не псуй мені нервів, а коли сама хвора, — лікуйся.

Іваненко. Тебе до психіатора, в будинок для божевільних.

Любота (роздягається й лягає в своє ліжко). Третю ніч без перерви гризе й гризе. Дай же відпочинуту, — в мене праця.

Іваненко. Плювать мені на тебе й на твою працю! Не відпочинку тобі потрібно...

Любота. Ти куди це вже гнеш? Та що ж це таке? Кого я маю дружину чи ворога? Ні, так не можливо! Три роки, майже ні за що, ні про що щодня паскудить і бубонить, бубонить... Це гірше в'язниці. Ні, ти не змінишся. Добре. Завтра до Загсу — розлучимось!

Іваненко. Ага... Тобі лише цього й потрібно. Ти давно домагаєшся. Ну, так добре. Іди, розлучайся. Я тобі покажу. А що контрольна комісія скаже? Я розпишу все, що є гидкого на всім світі, — все буде в заяві. До всіх ваших комітетів і установ напишу. Сорочка заяв напишу. Сам себе не пізнаєш. А мені повірять. Напишу... напишу... Бахурус щодня... Пиячить. Мене б'є. Примушує жити з другими. Одержує партмаксимум і пропиває, а мені з немовлям дає двадцять карбованців на місяць. Напишу... Хай читають. Знатимеш як розлучитись!

Любота (до публіки). А от, візьме та й напише. Тоді доказуй, що ти не верблюд, а товариш Любота. А хіба не писали? А хіба з партії не виганяли, догану не одержували? Та... (Любота махнув рукою, ліг, укритися й заснув).

Іваненко. Домробітниця... домробітниця. Я тобі покажу. Не розлучення, а няньку найми! І наймеш, — не скривишся. (Дивиться, що Любота спить, накидає халата і простує до його ліжка. Будить). Ти чого спиш?

Любота (з просоння). Га?... Що?... А ти?

Іваненко. Я сьогодні найняла. Завтра прийде на роботу. Май на увазі. Гроші діставай. (Пішла й лягла в своє ліжко).

Любота. Де ж я візьму тобі грошей? Утримання більше партмаксимуму не набавлять, а ти його одержуєш, — комбінуй!

Іваненко. Мало твого максимуму. Дістань де хочеш!

Любота. Де ж я дістану?

Іваненко. Яке моє діло — де ти дістанеш. Вкрадь, а мені дай!

Любота. Ну, ти... Ти, що мелеш? До чого домовилася? Ти навмисне взялась вивести мене з терпіння. Гляди!..

Іваненко. А... а... а... Так ти ще й загрожувати! Ти... ти... Хамло! Наволоч! (Раптом схопила стільця й пошпурила в Люботу. Стілець ударив по голові. Любота вхопив стільця, за ним полетів другий, але вдарився об першого й впав на підлогу. Любота схопився й хотів кинутись на дружину).

Іваненко. Ну, ну... Попробуй, тронь! В бупр — тільки вухами зашльопаєш!

Любота. Тьфу! (Зі стиснутими кулаками зупиняється, потім знесилено лягає на ліжко)

(Темно)

Ранок. Любота За столом, читає й виписує. Готується до доповіді. Іваненко продовжує скандал. Ліжка не поприбирані. Любота іде від столу, прибирає своє ліжко. Знову сідає за стол ом Входить Маня.

Маня. Що ви будете снідати?

Любота. Кота в квасу.

Маня. А крім шуток?

Любота. Що є, те й поснідаємо.

Маня. Нема нічого.

Любота. Поснідаємо й нічого.

Іваненко. Ти можеш без нічого. А я з дитиною як буду!?

Маня (виходить).

Любота. Очевидно, знайдеш щонебудь.

Іваненко. Знайдеш, знайдеш. Без грошей нічого не знайдеш. Давай гроші. Гроші давай!

Любота. Ти жартуєш?

Іваненко. Він ще наспіхається.

Любота. Ти добре знаєш, що я одержав сто карбованців і всі до копійки віддав тобі. Це було п'ятнадцятого. А зараз (дивиться на календар). А сьогодні двадцять перше. Тиждень не пройшов, а тобі відомо, що це півмісячна зарплата. Куди ж ти її діла?

Іваненко (скипіла). А... а... а... Ти докоряти... Я в тебе, як наймичка! Ти не віриш мені. За кожну копійку тобі відчит! Я не маю права витратити копійку! До чого я дожила! Кусок хліба стає поперек горла!

Любота. Ну, годі! Не заважай, я готуюся до доповіді!

Іваненко. До доповіді! А я до чого буду готуватися?

Любота. Та хоч ляж поспи, тільки не бубони, будь ласка!

Іваненко. Він читає, начитується. Культурна людина, а ти ще й не бубони.

Підбігає до столу, хватає книжку, зшиток і олівець. Книжку і зшиток рве, олівець ламає. Все це кидає на підлогу, топче і плює). Ось твоя доповідь!

Маня (входить). Там уповноважений прийшов. Каже, якщо не внесете за електрику, так завтра виключать.

Іваненко. Ото, твоя доповідь. Іди!

Маня. І щоб з'явилися на суд.

Іваненко. Шість місяців не платили за квартиру. В суд подали. А він — доповідь.

Маня. Іване Кириловичу, як же зі мною? Четвертий місяць не платите. Туфлі порвалися. Ні в чому вийти, а прозодягу ви ж не купили.

Іваненко. Вчора приходили двоє. Правила якихось двіста карбованців.

Любота (дістає з кишені цигарки, записує на коробці). Партвнески третій місяць профвнески не платив чотири місяці... (стук у двері). — Прошу!

Молошниця (входить). — Нарешті застала все таки. П'ятий день шукаю вас. Що ж це таке, скажіть мені на милість? Умовлялись з вашою дружиною розраховуватись двічі на місяць, а пройшло вже півтора місяці, — ні копійки не платите. Невже позивати доведеться!

(Маня виходить)

Любота. Не турбуйтеся. Приносьте ще декілька днів і заплатю разом. В цю получку обов'язково заплатимо.

Молошниця. Ще приносити? Та я вам понюхати не дам! Заплатіть мені за те, що приносила. Я вас і знати не хочу!

Любота (до дружини). А як же дитина?

Іваненко. Так вона вже четвертий день каплі молока не бачить.

Любота. Як?... Чого ж ти мовчиш? Дитина без молока! (Іваненко злорадствує).

Любота (до молошниці). Будь ласка, дайте сьогодні, а взавтра я вам заплачу і наперед внесу!

Молошниця. Нічого лізти наперед, заплатіть за заднє!

Любота. Невже ви дитині не співчуваєте. Ви ж, мабуть, мати.

Молошниця. Плюють на вашу дитину! Гроші!

Любота (кидається з кулаками). Плювати!? Вон, звірюко! Уб'ю!

Молошниця (вибігає і за лаштунками чути голос). Міліція!.. Рятуйте!.. Вбивають!..

(Іваненко зловтішно сміється. Любота дивиться на неї, запитуючи. Входить Сидоренко).

Сидоренко (задихався). Іванику, десята година, а пів на десяту правління. Твоя доповідь!..

Любота (хватається за голову). Ой, ой, ой!.. Я й забув! (Швидко вдягається).

Сидоренко. Блудний і Петров розводять брехню, ніби ти всю ніч пиячив, а зараз на похмілля.

Любота. У!.. наволоч... Не знають де вкусити. (Виходить).

Іваненко (навздогін). Гроші, гроші дістань!

Кінець другої дії

Дія 3-тя

Одміна 5-та

Кабінет Люботи. За столом Любота, перед ним Умова.

Умова. Ні... ні... Я жартувала. Хіба я не бачу, що ви перевантажені.

Любота. Надзвичайно. Божеволію!

Умова. В такому стані, майже, половина відповідальних робітників. Особливо партійних та громадських організацій. Я не знаю, що краще: погана якість мозкової продукції, що ллється вісімнадцять годин на добу, чи пророблені свіжою головою пропозиції, розпорядження. Як на мене, то на свіжу голову можна зробити вп'ятеро більше користи за чотири години, ніж з перевтомою за вісімнадцять.

Любота. О!.. Це те, про що й я міркую. Який з мене буде робітник, коли я не маю змоги слідкувати за культурним життям. Підвищувати культурно-політичний рівень. Не читаю, не буваю в театрі, кіно, музеїв не одвідаю. З кожним днем голова тупіє. Молодь переганяє, особливо позапартійна, яка менше перевантажена.

Умова. А ви раціоналізуєте свій час.

Любота. Як ти раціоналізуєш, коли його не вистачає. Якби доба з п'ятидесяти годин, тоді ще можна б раціоналізувати.

Умова. Е ні, коли візьметесь як слід, можна буде (підходить до Люботи, той бере її за руки, притягає до себе).

Любота. Добре, раціоналізую! А ви така розумна...

Умова. У вас такий високий, красивий лоб...

(Входить Стопін. Любота й Умова розгубились. Умова швидко відходить).

Стопін. Товаришу Любота, візьміть трубку. (Виходить).

Умова. Ну, будьте здоровенькі!

Любота. До побачення. Заходьте. Мені з вами дуже приємно.

(Умова виходить. Любота бере трубку)

Любота. Слухаю. Так. Ну... Товариші, та це неможливо! Я не маю часу. В мене сьогодні доповідь, лекція і шість важливих засідань. Я не можу... Га?... Та, товаришу, ну, зрозум... Так. Відмовляюсь щодня, бо я перевантажений. Ну, як ви цього... За що ж в КК? Ну, ладно, пишіть! (повісив трубку).

(Входить Стопін)

Стопін. Ви кликали?

Любота. Товаришу Стопін! Чи у вас не буде десяти карбованців? Дитина без молока.

Стопін. В мене немає. Але я пошукаю. Може роздобуду. (Виходить).

Любота (навздогін). Пошукайте, буду дуже вдячний. (Наспівує). „Гуляв Максим, гуляв батько..." (З піснею підходить до вікна. Там ціла гора газет і книжок, пісня обривається. Любота перебирає газети). Шість газет передплачую. Чотири журнали. Видавництво надсилає все, що друкується, а я майже нічого не читаю. Хто повірить, що тов. Любота регулярно не читає газет. А от же не читаю. Не маю часу. Доведеться призначити чистку засідань. (Кричить). Стопін, Стопін!

(Входить Стопін)

Стопін. Я, товаришу Любота!

Любота. Будь ласка, відішліть всю цю літературу до мене на квартиру.

Стопін. Добре, сьогодні відішлю.

Любота. Завтра у нас, здається, нарада?

Стопін. Ні, жодної наради немає... Хоч ні, взавтра нарада!

Любота. А як з повісткою денною?

Стопін. Повістки денної нема.

Любота. Як нема? (Біжить до столу) О, чорт!.. Зараз же треба виробити. Сідайте.

(Любота й Стопін деякий час замислені)

Любота. Щоб його поставити таке?..

Стопін. Щоб його таке поставити?..

Любота. Щоб його поставити?..

Стопін. Щоб його поставити?
 Любота. Нема ні чорта.
 Стопін. Ні чорта нема...
 Любота. А поставити необхідно.
 Стопін. Необхідно поставити.
 Любота. Поставити про соцзмагання з Донвугіллям на українізацію?
 Стопін. Ідея... От, голова у вас, Іване Кириловичу!
 Любота. Ну, ще що?
 Стопін. А чорт його зна що.
 Любота. Я ж видумав,—видумайте й ви хоч одне питання.
 Стопін. Ага... Є... Затвердження протоколів.
 Любота. Правильно. Молодчина!
 Стопін. Але цього мало. Треба ще.
 Любота. Повістку денну треба не менш, як з десяти питань.
 Стопін. Да. Десять питань—тяжка робота.
 Любота. О... о... є. Ідея! До чорта десять питань! Поставимо оцих два й аміні. За дві години скінчемо всю нараду.
 Стопін (переглядає протоколи). Ой!..
 Любота. Що таке?
 Стопін. Ой!..
 Любота. Та що таке!?
 Стопін. Ой!..
 Любота. Та говоріть ви!
 Стопін. Пропало все. Нічого обговорювати на нараді.
 Любота. Як нічого?
 Стопін. Про соцзмагання обговорювали місяць тому. Читайте!
 Любота (дивиться протокола). Да... Погані справи. Обговорювати нічого, а треба. Нарату лишити без порядку денного не можна. Чим би його замінити?
 Стопін. Чим би замінити його?
 Любота. Чим його замінити?
 Стопін. Чим би його замінити?

(Входить Сидоренко)

Сидоренко. Над чим замислились, орли?
 Любота. Слухай, Петрику. Я розпочав чистку засідань. На завтрішній нараді замість звичайних п'ятнадцяти-десяти — стоїть лише одне питання. Вся нарада продовжується півтори-дві години; замість звичайних шости-восьми.
 Сидоренко. А яке питання?
 Любота. Та оце ми сидимо... Ніяк не придумаємо, щоб поставити. Нічого немає.
 Сидоренко. Ну, а коли немає, так чому ж не відмінити нараду.
 Любота. Е... чергова нарада. Ні в яким разі...
 Сидоренко. А ти дійсно засмикався. Нічого обговорювати, а він сидить і ламає голову. Винайде якусь дурницю, а два десятки відповідальних робітників відірвуться од роботи, загублять двадцять днів. Нічого обговорювати — відклади нараду доки не буде серйозних питань.
 Любота. Та це ж чергова нарада.
 Сидоренко. Так от слухайте. Взавтра — день міжнародної пролетарської солідарности, 1-ше травня.
 Любота. Тьфу!.. Прокляття! (До Стопіна) Ну й голови ж у нас з вами. Січкою напхані!
 Стопін. Не січкою, а кізяками!
 Сидоренко (до Люботи). Ну, як твої домашні справи?
 Любота (якошпарений скочив). Ой... молоко!.. (Дзвонить телефон. Любота бере трубку). Галло, галло! Слухаю... Я... Так... А... а... а... Доб... Доб... Добре (Повісив трубку, обличчя окамяніле, як у божевільного).
 Сидоренко. Що трапилось, Іванику? Звідки звонили?
 Любота (мовчки вдягається й іде до дверей).
 Сидоренко (навздогін). Та скажи ж в чім річ?
 Любота (обернувся біля дверей і тихо проговорив). В Контрольну Комісію.

(Темно)

Кабінет Люботи. Любота за столом. Сидоренко пише. Любота замислився.

Сидоренко. Чого ти такий варений? (Любота не чує). Іванику!.. (Штовхає в плече). Чуєш? Що з тобою?

Любота. Га? Що? Що ти кажеш?

Сидоренко. Що з тобою робиться?

Любота. Ти знаєш... Всі ці домашні справи, КК, склака... Працювати не можу. За що не візьмешся — не виходить. В голові дружина бубонить, борги, КаКа... Кажуть побут одне, а робота друге. Чорта з два. Я з-за свого побуту втричі гірше працюю... А взагалі нічого. Котра зараз година?

Сидоренко. Пів на дванадцятую.

Любота (як ошпарений). Ой... Об одинадцятій секретаріят, ОПК. Чорт поberi! Моя доповідь! (Швидко вдягається і біжить до дверей. Біля дверей зустрічається з Стопіном).

Стопін. Ви ж не забудьте, що у вас о третій годині президія міськради. Наше питання стоїть першим. І о третій же викликають в Агітпроп на нараду. Іще о третій обслідуєте видавництво за дорученням бюро ОПК. О четвертій — робите доповідь на заводі. Буде три тисячі робітників. О п'ятий вітаєте з'їзд КНС. О шостій відкривається конференція фабзавкомів. (Любота не витримує, відштовхує секретаря й вилітає кулею).

Стопін (крутить пальцем біля лоба, ніби повертає вимкатель). Мабуть... Е, жалко чоловіка. А був такий спокійний і веселий... Ой... Та він же не дослухав. Лекція в клубі гірників. Сьогодні останнє число надіслання статті до газети. Ой!.. Сьогодні об одинадцятій вас викликають до Контрольної Комісії. (Хутко оглянувся і пригадав, що Любота вийшов. Махнув рукою). Я думаю так: коли взявся за гуш, не говори, що не дуж. Щоб не було: „Ох не встиг! Ох забув! Не написав! Не підготував!“. Що за не, не... До чорта — не... Умри, а все зроби! Понятно!?

Сидоренко (підходить до Стопіна. Дивляться один на одного, ніби розпізнають). А, знаєш, ти великий йолоп!

(Темно)

Кабінет Люботи. Над столом гасло: „Забороняється палити цигарки“ і напис: „Час дорожче від життя“. В кабінеті накурено. Засідання. Головує Любота.

Петров (промовець). Оскільки, поскільки тут вже говорили, я гадаю, що довго нічого говорити. Треба конкретно й ясно прямо фактами бити. А ми любимо підпускати води, говоримо чорт й про що. Я без зайвих слів перейду прямо до питання, бо всі люблять починати з передмов і говорять цілими годинами, але говорять не про те, про що слід говорити. Треба навчитись говорити по-німецькому, коротенько й ясно. Я буду говорити коротенько й певен, що скажу більше, ніж ті, що розводять бовтологію й затримують увагу слухача. І так, я буду конкретно. Прошу мені пробачити, що я не зможу розжувати і в рот покласти. Бо конкретність цього не дозволяє. Але те, про що я буду говорити настільки зрозуміле...

Голос. Та говори по суті.

Петров. Настільки зрозуміле, що пояснення, здається, не потрібні й, взагалі, слід говорити так, щоб не довелося...

Любота. Ваш час скінчився. Слово має товариш Сидоренко. (Петров сходить з трибуни, розводить руками).

Сидоренко. Так от. П'яні на виробництво з'являються дуже рідко. Зменшення на дев'яносто відсотків. Прогули зменшились на половину. Якість підвищилась на вісім відсотків, але ще не без хиб. Наприклад, вісім комунарів це ті, яких помітили, не реагували на виступи бузотьорів і негативне ставлення до соцзмагання. Двоє комуністів попали в список прогульників. Це неприпустиме явище. Залізною мітлою гнати таких із партії. Я кінчив. (До Люботи надходять записочки. Одну записочку Любота розгорнув і раптом повеселішав).

Любота (весело оголосив записку). Товариші, до мене надійшла пропозиція припинити балачки й перенести на завтра. Хто висловиться „за“.

Сидоренко (підводиться). Ми засідаємо десять годин. Зараз пів на першу. Всі зморені...

Любота. Я, товариші, це вже на п'ятім засіданні. Голова тріщить, не варить... Хто за те, щоб перенести? Хто „проти“? Нема. Значить, переносимо на завтра. (Одразу всі загомоніли. Піднявся сміх. На авансцену вийшов Блудний і Петров).

Блудний. Ну як? В КК був?

Петров. Днями будуть розглядати. В мене там знайомий є. Каже: знімуть Люботу з посади і догана з попередженням забезпечена!

Блудний. Мало... Треба з партії!

Петров. Почекай! Після цього візьмемося і за те щоб із партії!

(Темно)

Одміна 6-та

Вулиця. Вітрини. Вештається народ. Біля вітрин дехто зупиняється. Розглядають різні речі. Газетний кіоск. Чистильник взуття. Вулиця, ніби організований концерт. Ввесь час співає безпритульний, викрикує п'яниця, газетярі і все так робиться, що один одному не заважає.

Чистильщик взуття (ввесь час викрикує басом). Крем, вакса... Крем, вакса! Шнурки для ботинок.

Хлопчак (пробігають, кричать). „Вечернє Радіо“. Єсть новості. Автомобіль задавив жінчину. Крушення трамваю. Єсть убиті. Єсть...

Газетчик (із кіоску). „Газета“ „Правда“, „Комуніст“. Захват Китайсько-Східної залізниці!

Продавець книжок. Вмєсто рубля за десять копєєк — „Сборник стихов Демьяна Бедного“. Вмєсто рубля за десять копєєк. Демьян Бедный за десять копєєк. За десять копєєк!

Безпритульний (співає). „Тьотя, дайте мне копєєчку. Мне ведь хочется кушать. Не дадите п'ять копєєк, так придется помирать. (Коли звертається до чоловіків, тоді починає: „Дядя, дайте мне копєєчку“. Співає весь час)

Проходять дівчата. Слідом за ними три парубки. Зачіпають дівчат. Один непомітно взяв за косу, нюхає. Товариші його регочуть. Дівчина обернулася, вирвала косу. Середнього віку чоловік просить милостиню.

Старець. Братишка, дайте гривенника, — на горілку. Помираю. Баришня, дайте гіркому п'яниці на горілочку. Чорноока красуня, не відмовте, за це вам бог не відмовить послать красавчика.

З боку з'являється Любота. В руці тека. Швидко йде, обминаючи людей. Назустріч з протилежного боку також поспішає Сидоренко. Налітають один на одного грудьми.

Любота. Ой, пробачте, будь ласка!...

Сидоренко. Пробачте... А... Це ти?...

Любота. Тьфу! Ти куди так летиш?

Сидоренко. На засідання. А тебе куди так несе?

Любота. На нараду. А звідки ти йдеш?

Сидоренко. З наради. А ти де був?

Любота. На засіданні.

Сидоренко. Тебе в „Комуністі“ викликали до Окр. КК. Читав?

Любота. Ні, не читав.

Сидоренко. Як? Другий день друкують: учора й сьогодні.

Любота. Та я ж позавчора був. Оце, мабуть, нові заяви.

Сидоренко. Мабуть. Та ти не дреф... Ні чорта не буде до самої смерті. Це робота Блудного й Азанової.

Любота. Та неприємно. Прямо, як на смерть. В атаку ходив, а такого страху не було, як перед Контрольною Комісією.

Сидоренко. Це тому, що ти вперше. А коли звикнеш, так нічого. Навіть, приємно. Коли разів три на рік не викликають, аж сумно стає. Думаєш, чому це забули про мене.

Любота. Ой, Петрику! Не витримаю. Заїсть гадюка.

Сидоренко. Яка гадюка?

Любота. Та дружина. Що вона зі мною робить. Прямо знущається.

Сидоренко. Плюнь, ти ж робітник. Залізну витримку май. Заважає дружина — розлучись к чорту. Треба жити з тією жінчиною, яка допомагає нашій більшовицькій роботі, або хоч не заважає. А коли вона тобі нерви псує — то до чорта її!

Любота. А як вона загрожує КК? Скомпромітує... Що ти зробиш?

Сидоренко. Ми підемо всі. Докажемо. Коли КК не зрозуміє цього. Підемо вище.

Любота. Та я й сам думав. Узавтра йду до ЗАГС'у.
Сидоренко Ну, бувай!

(Підбігає з дружиною Муцький).

Муцький. Добрий вечір, будівельники соціалізму!

Сидоренко. Добрий вечір, чесний позапартійний Маєш новини які?

Муцький. Ну як же. Поперше, сьогодні її (показує на дружину) викликали до бюро осередку. Запропонували заповнити анкету, цебто вступити до партії. Так оце ми ходимо — радимось, як вступатимемо.

Сидоренко. А ще що?

Муцький. А ще? (Відходить на авансцену). Томський, Бухарін і Риков того... В правий ухил... (показує пальцем біля скроні). Тю... тю... гайка слаба.

Любота. Ну, це ти, мені здається, далеко хватив.

Муцький. Нічого не далеко. Завтра на закритому бюрі вам про це скажуть.

Сидоренко. А звідки ти довідався?

Муцький. Хе... Я? Я — чесний позапартійний все знаю раніш партійної маси. Да. Забув, чорт... Запасайтесь цукром і милом. Скоро будуть на карточки давати. Я вже три пудики цукру маю. Ну до побачення! Ми поспішаємо. Днями заскочу до вас, Іване Кириловичу. (Виходить).

Любота. Звідки він про такі таємниці довідується? Ми з тобою нічого не знаємо, а він уже розвозить?

Сидоренко. А чорт його знає... Та не лише він. Ну, я пішов. Бувай здоровенький.

Любота. До побачення. Заходь, Петрику!

(Деякий час Любота стоїть. Дивиться на вітрину. З лівого боку виходить п'яний робітник)

П'яний робітник. Ну, да... Я... Не розумію... Голова міськради — мошеник. Президія — наволоч. Дві заяви подав і ні гу-гу. Та хіба це радянська влада? К чорту таку раду!

Любота (підходить до робітника). Ей, ти! Чого лаєш радянську владу?

П'яний робітник (дивиться на Люботу й хитається). Так. Я... я... лаю... Я лаю радянську владу і маю право, бо вона моя (б'є себе в груди). А ось ти, непманська мордо, спробуй лаяти, так я тобі всі зуби повибиваю! Морду іскривавлю..

(Замахується, падає, підводиться і виходить — Любота сміючись іде в протилежну сторону. Зустрічається з Азановою. Любота обминає Азанову, проходить далі. Азанова зупиняє його)

Азанова. Товаришу Любота, дозвольте...

Любота. Ну? (Дивиться з призиравством).

Азанова. Я помилялася. Я хочу вам...

(Любота проходить швидко)

Азанова. Ну, як його переконати...

(Зупинилась, замислилась. Голосно співає безпритульний Чистильник взуття. Газетярі, Старець тощо).

(Темно)

Кінець третьої дії.

Дія 4-та

Одміна 7-ма

Великий кабінет. Засідання Контрольної Комісії, головує Середа, засідателі: Прохор, Валя, Еськова і робітник. Біля столу сидять: Любота, Стопін, Сидоренко, Блудний, Петров, Азанова й Умова

Середа (читає). Систематично і за пляном виживає з установи євреїв незалежно від їх здібностей. Порушував демократію, провадив зажим, протекціонізм і т. ін. Ось чим характеризується робота Люботи. Далі три заяви про неетичні вчинки, про які я вже говорив. Бахурус. Декілька разів сходився з жінками і після того, як використовував, кидав і сходився з іншими. Двічі брав шлюб і розлуку. Останню дружину вигнав з дитиною. Ображав брудними словами дружину

тов. Іваненко, часто бив її. Систематично пиячить. Останній факт — пияцтва в день приїзду дядька - куркуля й контрреволюціонера. Ці факти стверджує тов. Іваненко, колишня дружина тов. Люботи (до Люботи). Що ви скажете на це тов. Любота?

Любота (страшенно схвилюваний). Ну що я можу сказати? Говорити проти цього я не маю сили. Така брехня, що краще мовчати.

Середа. І те брехня, що ви двічі брали розлуку?

Любота. Ні, це не брехня.

Середа. А те, що ви з дядьком - контрреволюціонером пили, — теж брехня?

Любота. Це теж не брехня. Випив дві чарки. Але я не п'ю систематично і взагалі не п'ю.

Середа. А чому ви звільнили Блудного, Равича, Петрова, Брамата й т. д. Про євреїв це теж брехня?

Любота (нервово). Не брехня, але за що?

Середа. Не важно за що, від факта ви не відмовляєтесь?

Любота. Ні.

Середа. А дружину з дитиною вигнали?

Любота. Неправда, вона сама пішла.

Середа. Так... А скільки ви отримуєте зарплатні?

Любота. Двіста десять.

Середа. Так. А чому давали дружині лише двадцять карбованців? Куди ви решту дівали?

Любота. Поперше, я не двадцять, а сто п'ятдесят давав, а решту відраховували.

Середа. Ну досить. Ясно. Тов. Блудний, що можете сказати?

Блудний. Я можу лише додати до того, що тут говорилось. Що Любота український шовініст. В ньому немає нічого комуністичного. Що торкається бахурства й пияцтва категорично стверджую. Та от ми почуємо, що скажуть товаришки Азанова й Умова. Вони зв'язані з його родиною, бували у нього на квартирі.

Середа (до Люботи). Хто свідчить з вашого боку?

Любота. Стопін і Сидоренко.

Середа. Тов. Стопін, що ви можете сказати?

Стопін. Той, як його... Що спитаєте?

Середа. Скажіть, Любота п'є?

Стопін. Ясно п'є. Він же робітник. То інтелігенти не п'ють, а він п'є.

Середа. Факт якийнебудь можете навести?

Стопін. Той, як його. Який факт?

Середа. Ви з ним пили?

Стопін. Ні, не пив. Не доводилось. Той, як його.

Середа. А звідки ж ви знаєте, що він п'є?

Стопін. А це моя, той як його... особиста думка.

Середа. А чи не чули, — він дружину б'є?

Стопін. Той як його... Конешно, б'є. Чого ж її не бити. Той як його. Та їх як не бити, то вони й на голову сядуть. Звісно, баби. Пустити тільки віжки, так вона як понесе. Тільки дивись, той як його... А от як почне гарцювати, а ти її по ребрах, по зубах, той як його... Ги!.. Як шовкова зробиться. А дружина Люботи така гадюка, що, якби він її не поштував, так вона б його вбила, той як його... (по павзі). Б'є?... Звісно б'є...

Середа. А ви бачили, як він бив?

Стопін. Та, що я, той як його, шпійон?... Підглядати...

Середа. Ну, а випадково, при вас він не бив?

Стопін. А, як би й бив, той як його, то я втік би, щоб не бачити.

Середа. Говоріть ви по-людському. Ви бачили, як Любота бив свою дружину?

Стопін. Ні, не бачив, той як його... не доводилось.

Середа. А звідки ж ви знаєте, що він б'є?

Стопін. Та, це, той як його, моя особиста думка.

Середа. Нам не потрібно вашої особистої думки (до Сидоренка). Що ви можете сказати?

Сидоренко (підводиться). Мені здається, що членам комісії вже й так ясно, що в заявах немає і краплі правди. Цю справу слід розслідувати і притягти до відповідальності брехунів.

Середа. Товаришу Сидоренко! Говоріть по суті.

Сидоренко. Я говорю по суті. Товариша Люботу я знаю давно. Ніколи він не пив, не бахурив. З дружиною розлучився тому, що вона заважала громадській роботі, тягла в болото міщанства.

Середа. Досить. Ясно. Тов. Петров! Що скажете ви?

Петров. Я стверджую свою заяву й те, що сказав тов. Блудний.

Середа. Товаришко Умова! Прошу.

Умова. Я колишня дружина тов. Блудного.

Блудний. Не колишня, а теперішня.

Умова. Колишня... (до Блудного). Завтра, позавтра одержите посвідку про розлучення. Підчас пияцтва в квартирі Блудного...

Блудний. І у товаришки Умової.

Умова. І моїй, оскільки я була дружиною Блудного. Мене й Азанову виділили для того, щоб ми зібрали життєві факти про тов. Люботу, навколо яких можна було б точити брехню. Коли я ознайомилася з побутом тов. Люботи,— прийшла до висновку, що тов. Любота живе в надзвичайно тяжких умовах і не судити його, а допомогти треба налагодити його побут. Все, що написано в заявах нісенітниця, брехня. Всі заяви написані за пляном Блудного і Петрова, щоб опаскудити, зняти з посади й викинути з партії тов. Люботу, який правильно переводить в життя директиву партії щодо українізації, а Блудний і Петров — русотяпи. Вони проти ленінської національної політики. Оце все, що я маю сказати.

Середа. Товаришко Азанова, давайте ви.

Азанова (підводиться, намагається говорити, раптом простягає руки до Голови комісії). Дайте, будь ласка, поглянути в мою заяву.

Середа (дає заяву).

Азанова (дивиться, ніби читає і раптом рве на шматочки). Оце все, що я могла сказати.

Середа. Яке ви маєте право знищувати офіційні матеріали Контрольної Комісії?

Азанова. Я набрехала, я й знищила свою брехню, щоб і сліду не лишилось. Можете притягти мене до відповідальності.

Середа. Ну, товариші. Ви вільні. (Всі виходять. Лишаються самі члени Контрольної Комісії). Хто хоче висловитися?

Валя. На мою думку, тут організований похід на тов. Люботу. Двоє свідків з боку Блудного, як чесні комунари, не могли кривдити перед Контрольною Комісією і відмовились від попередніх заяв. Решта обвинувачень ніким не стверджується, крім авторів і, навпаки, відхиляються Азановою, Умовою, Сидоренком і Стопіном. Щодо розлучення, то я вважаю,— КК не має права за це судити. Коли люди не можуть ужитись, вони повинні розійтись. Це передбачено і законом радянської влади, і це не порушує партійної етики. Таким чином, тов. Любота повинен бути виправданий.

Еськава. Дайте мені. Як це так виправданий? Раз одружується,— розлучається, вдруге одружується — розлучається, втретє й т. д. Спальня з двома ліжками. Що він не може на одному. Це — обростання. Не п'є, а з своїм дядьком не пив? Сам же признався. Ні, коли ці факти ствердились, підтвердяться і все те, що є в заявах. Партія не може тримати в своїх лавах п'яниць і бахурів.

Прохор. Так... Партія не може не втручатися в побут комунарів, бо від побуту залежить їх робота. Це правильно. Так, от давайте, розберемось, як ми — Контрольна Комісія втручаємось у побут. Член партії — тов. Любота, не молодий член партії, дореволюційний стаж, був на фронтах, активно приймав участь в жовтневій перевороті, зазнав запілля за царату. Тепер відповідальний, дуже корисний робітник. Цікавить він партію? Ясно цікавить, бо таких мало. З якого ж боку ми — Контрольна Комісія цікавимось? Два ліжка — гнать із партії; розлучився з дружиною — гнать із партії; випив дві чарки горілки — гнать, гнать із партії! А про те, що Любота вісімнадцять годин на добу метушиться, як божевільний... Стонадцять навантажень має. Три-чотири посади виконує одночасово. Ввесь час голова налита свинцем, нерви в клоччя зіпсовані, світа не бачить, за це промовчимо?

А про те, що сім'я, маленька дитина — голі, босі, обірвані, живуть без квартири. Любота лізе в борги, працювати не може, про це помовчимо? І так живе два роки. Любота робиться напівбожевільний. Це нас не торкається?

Середа. Звідки ми могли про це довідатись?

Прохор. Як... А, ну подивись в торішній архів. Три заяви до КК, отакених: „Гину... в жахливім становищі... не можу так жити — допоможіть“. Допомогли? Розібрали ми заяви? Дві чарки випив, два ліжка позичених, так ми цілий день пітніємо, а коли партія теряє старого прекрасного більшовика, так це КК не цікавить? Втручатись в побут?... Да, правильно. Втручатись в побут, але не лише обрізати, а й допомагати. Втручатись в побут з обох боків, а не з одного. У товариша Люботи зараз залишилося понад шістсот карбованців боргів. Всього майна не вистачить на покриття боргів. Яке ж тут обростання? Він голий, як бубон. Бахурство?... Вісімнадцять годин на добу працює — це факт. Коли ж він бахурує?... Брехня! Дві чарки випив? Розлучись ти, Середа, з дружиною й завтра тут буде заява, що ти цілими пляшками смочеш. Та ми, всі не святі... Але, як ми, так і він не скомпромітував партії. І на роботі це не відбилось. Так за що ж судити? Розлучився?... Та якби він не розлучився, так ми повинні були б викликати його до КК і сказати: дружина тягне тебе в обивательське болото, заважає твоїй громадській роботі, ворог твій і твоєї партії. Ти її не любиш, так чого ж ти живеш? Розлучись, сукин син! Він сам це зробив. КК не може примушувати на вічне шлюбне життя. То справа попів і архієреїв. Я вношу пропозицію: виправдати тов. Люботу.

Середа. Так. Добрий з тебе, тов. Прохоре, більшовик! Розвів таку колон-таївщину, що хоч носа затуляй. Любота прямо янгол, жінками кидається, як м'ячами. Так і треба? А що скажуть люди? „Он пішов більшовик. З третьою одружився, скоро до десятка дітей“. А хіба вже не говорять про нього? Говорять. Випив дві чарки? Та як випив? Все місто, всі робітники говорять. Що неправда?

Прохор. І плюють на те, що говорять!

Середа. Слини не вистачить. Ні, ти одружився? Бачили очі, що брали, ти знав з ким сходишся, — живи! Треба провчити, щоб умів женитись. Ти сходишся з людиною, з якою доведеться прожити все життя, а тому роздивляйся, з ким одружуєшся. Оце буде по-партійному, а не те, що ти говориш.

Прохор. А ти був би гарною клясною дамою.

Середа. Кинь, товаришу Прохоре, дурницями займатись. Ти десять років живеш зі своєю. Чому ти не розлучишся й не знайдеш собі молоденької?

Прохор. Коли вона мені заважатиме, — негайно розлучусь.

Середа. А бо ось я. Двадцять років живу зі своєю. Думаєш не буває сварок. Скільки завгодно. Умій поводитись з дружиною, тоді й вона буде гарною. Святих жінок не буває. Так от виходить так, що він міг жити. Мусив жити! Виховати зумій, а потім прожити. Не слід було розлучатись.

Прохор. Ідіотська етика.

Середа. Що ти сказав?

Прохор. Ідіотська етика.

Середа. Що це значить?

Прохор (показує рукою на публіку). Запитай людей.

Середа (покрутив головою). Я вношу пропозицію висловити тов. Люботі сувору догану і зняти з роботи.

Прохор. Цього не може бути. Я протестую.

Еськова. А чому не може бути? Тому, що вам не хочеться?

Середа. Я голосую. Хто за пропозицію тов. Прохора? (Підносять руки Прохор і Валя). Раз, два. Хто за мою пропозицію? Раз, два, три.

Прохор. Я свою пропозицію буду відстоювати на бюрі.

Середа. Не заперечую.

Прохор. А на тебе подам заяву в ЦКК.

Середа. Подавай.

Кінець 7-ої одміни

Одміна 8-ма

Подвійна сцена. Канцелярія і кабінет Люботи. В канцелярії: Стопін, Бреус, Долотов, друкарка й інші. В кабінеті порожньо. З'являється Муцький з дружиною.

Муцький. Чули?

Стопін. Про що?

Бреус. Нічого не чули.

Долотов. Не чули нічого.

Друкарка. А, що таке? Цукор дають?

Муцький. Мед... Губки оближеш.

Бреус. Говоріть швидше.

Долотов. Швидше говоріть.

Муцький. Так от слухайте.

Бреус. Ну.

Долотов. Ну.

Муцький. Ех, нещасний ви народ! Стадо без пастуха. Вівці без чабана.

Стопін. Та говори ти, чорте бородатий!

Муцький. Нема у вас Івана Кириловича. Пропав і собака не гавкнув.

Друкарка (христиться, сміючись). Царство небесне...

Муцький (хапає її за руку). Та не вмер!

Бреус. На великий жаль.

Долотов. На жаль великий.

Стопін. Та давай же діло!

Муцький. Слухайте. Контрольна Комісія постановила: оголосити догану і зняти з роботи.

Всі. У-рр-а!! Ура!.. Ура!!! (оплески. Бреус і Долотов довго христяться й дивляться один на одного).

Бреус. Зняли?

Долотов. Зняли.

Бреус. Люботу?

Долотов. Люботу.

Бреус. І українізацію?

Долотов. І українізацію!

Бреус (кинувся танцювати). Трам-там... тар-ра-р-ріта, з-таті-та-та-ті-та, ті-та... (До нього приєднався Долотов і ще декілька службовців. Танки тримали хвилини дві-три).

Муцький. Ша! Стійте. Ви чули?

Бреус. Що?

Долотов. Що?

Муцький (бере дружину за руку). Мою дружину запросили до партії. Так ми оце тиждень обмірковуємо чи йти, чи не йти.

Всі. Ідіть, ідіть!! Що ви — таке щастя...

Муцький. Ні, це справа дуже важлива. Треба всебічно обмірковувати. І позитивні й негативні боки. Роботи, бачите, нам не потрібно. Ми інваліди праці. Маємо пенсію. Може на курорт пошлють по лікувальній комісії і то гадано. І лише місяць на рік. А партвнески щомісяця, навантаження, партзбори, засідання. Відповідальність, дисципліна. Ні, тут треба обмірковувати справу. Я колишній секретар Дибенка. Знаю... Ну, до побачення!

Всі. Бувайте здоровенькі!

(Муцькі виходять)

Бреус (до Стопіна). Ну, де твій Любота?

Долотов. Іван Кирилович, де твій?

Бреус. Я й раніш так думав.

Долотов. А я й говорив, що він дурак.

Бреус. Ні, я перший говорив, що в його мозку менше, ніж у тов. Бреселя.

Долотов. Та, що ви, тов. Бреус! Нахабство виривати ініціативу!

Бреус. Ну, тов. Долотов, я од вас цього не чекав.

Долотов. Ви просто йолоп!..

Бреус. Ви йолоп!!

Долотов. Ви!

Бреус. Ви!!!

(Скандал перейшов у бійку. Входить Любота. Всі одвернулись)

Любота. Добрий день, товариші.

(Всі мовчать лише Стопін вітається)

Стопін. Доброго здоров'я, Іване Кириловичу!

Любота (оглядає всіх, проходить до кабінету. За ним Стопін). Тов. Стопіне, покличте Бреуса й Долотова.

Стопін. Зараз, тов. Любото. (Виходить до канцелярії). Тов. Бреус і тов. Долотов, будь ласка зайдіть до тов. Люботи.

(Бреус і Долотов сміються в кулак. Проходять до кабінету)

Любота. Сідайте.

Бреус. Та ми й постоїмо.

Долотов. Ми й постоїмо.

Любота (кричить). Сідайте, кажу вам!.. (Бреус і Долотов, як м'ячі падають в крісла). За час моєї відсутності ви наробили чорті чого. Переплутали всі справи, сукини діти! Запустили роботу. Принесіть сюди справи. Негайно! (Стукає кулаком по столу. Бреус і Долотов вибігають).

Бреус (до службовців). Пропали!.. Муцький набрехав. Ніхто його не усунув. Повернувся з відпустки й буде працювати ще сто років.

Всі. Буде працювати? Не зняли?

1 голос. А я й не привітався.

2 голос. А я одвернувся.

Всі. Пропали ми!

(Бреус і Долотов забрали справи і швидко пройшли до кабінету).

Бреус. Пробачте, Іване Кириловичу. Я так запрацював, що... Вітаю вас з поверненням з відпустки! Як відпочивали?

Долотов. Як здоров'ячко ваше і здоров'ячко дружини? І доньки чорненької на вас схожої? Такусенької - манюсенької.

(Всі службовці один з - поперед одного заходять до кабінету, вітають Люботу і лишаються в кабінеті. Любота розглядає справи)

Любота. Що це за робота? Хіба так можна? Та це ж контрреволюція. Саботаж. Шкідництво. Ех ви, службовці! (Б'є кулаком по столу). Сідайте, чого стоїте, як свічки? Сідайте. (Всі сідають). На один місяць пішов і всі розсупонились. А якби вас лишити самих? Уявляю, що наробили б. Ну, що ж тепер до суду? (Входить невідомий товариш. Підходить до Люботи, ручкається. Любота привітався з товаришем, а потім до службовців). Щоб цього більше не було! Чуєте? Тепер дозвольте побажати вам всього найкращого. Оцей товариш буде в вас за начальника. Замість мене. (До нового товариша). Справи я вам передам завтра. Добре? (Входить друкарка).

Друкарка. Товаришу Любото. Бухгалтерія прохає одержати розрахунок, бо скоро зачиниться каса.

Любота. Ну, до побачення, товариші! (Проходить до дверей. Всі повертають голови. Обличчя здивовані).

Бреус (до Долотова). Ну?

Долотов. Ну?

Кінець 8-ої одміни

Одміна 9-та

Кімната Люботи з одним ліжком. В кімнаті Азанова й Любота.

Любота. Що вам потрібно? Говоріть ясно.

Азанова. Я вивчаю українську мову. Мені потрібна практика. І, взагалі, розумієте... мені тяжко жити... Нікого. Нікого в мене немає. Я загубилась од батьків... Всюди такі злі люди. Ви перша людина, яку я зустріла. Мене переслідують. Блудний... Він нахваляється вбити, коли я з ним не одружусь. Допоможіть мені.

Любота. Нічого не розумію. Чому я, а не міліція?

Азанова. Ви... Ви... такий щирий. Такий сильний. Ну, я... я... вас люблю. Жити без вас не можу. Я день і ніч про вас думаю.

Любота. А я вас не люблю. Більш того — ненавиджу.

Азанова. Любий мій... убий! Я все їдно без тебе не житиму. (Кидається йому на шию).

Любота (відштовхує від себе) Геть від мене! І не сором. А ще комсомолка.

Азанова (плаче). Я все їдно. покінчу з собою.

Любота. Тьфу!.. міщанка. Так що ж,—я себе в жертву повинен принести?

Азанова (підводиться, йде до дверей). Або я вмиру, або ти будеш моїм! (Виходить. Любота ходить по кімнаті).

Любота. Цього ще не хватало. Чи вона справді закохалась, чи це маневр Блудного. Так чого ж вони хочать від мене? (Став серед кімнати, замислився. Входить Сидоренко).

Сидоренко (підходить до Люботи, бере за плече, співає).

Молодий козаче, чого зажурився...

Любота (підводить голову, усміхається, співає).

Воли не пристали, з дороги не збився...

Ех, Петрику, як легко жити! Прямо, як гора з плеч звалилась. Нікуди не поспішай. Не думаєш про те, що чогось не зробив, про щось забув. За весь час революції вперше себе так почуваю. Я вже встиг перечитати всі старі журнали, газети, половину літератури. З таким задоволенням, з таким захопленням читається...

Сидоренко. В ЦК був?

Любота. Був.

Сидоренко. Ну, що?

Любота. Пропонують членом Правління тресту.

Сидоренко. Ти, звичайно, погодився.

Любота. Категорично відмовився.

Сидоренко. Чому?

Любота. Я вирішив повернутись на завод, до варстату.

Сидоренко. Божевільний.

(Входять Галя й Умова)

Галя. Він у нас з дитинства трошки божевільний.

Умова. Добрий вечір!

Сидоренко. Доброго здоров'я.

Любота (до Умової). А... Юльчик...

Умова. Я так скучила. (Цілує Люботу). Розкажуй, Іванику, що нового за цю добу.

Сидоренко. На завод іде.

Умова. Іванику, правда?

Любота. А, що? Хіба на завод піти ганебно?

Сидоренко. Та не ганебно, а неправильно. Сидно. Ти ж залізний більшовик.

Галя. Утікач. Тікає від тяжкої відповідальної роботи. Хникало!

Любота. Мені здається, що ви божевільні, а не я. Ви думаєте — завод куорт. Від тяжкої роботи біжу відпочивати на завод. Та ви знаєте, що таке різець? Розумієте. Гризе мідь, латунь, бронзу, чавун, залізо, крицю. Гризе, а стружка крутиться, як гадюка. Гаряча... Дали мідний громак, а ти його зверху, з боків та середину. А потім на тридцять три і на три градуси. Будь ласка,—колектор. Або шматок сталі — ану двохкінцеву різьбу. Підбери трибки, заточи різець, пускай самоход, в зуби води з милом, або олії, щоб не горіло. Та хіба ви розумієте, що таке завод. Ех,... маховики! Г-у-у!.. Мотори з...з...з...з... А он штамповочний — так... так... так... так... так... Прямо, як кулемет. А все разом — оркестра, така оркестра... Ех, ребятки! Там доган не буду одержувати.

Сидоренко. Та зрозумій ти, що це неправильно. Ну, підеш ти, піде другий, третій... Піде Петровський, піде робочий Чубар і тисячі, тисячі робочих, яких висунула революція, які керують пролетарською державою, здійснюють диктатуру пролетаріату. Всі вони повернуться до своїх варстатів. Що тоді буде? Думаєш їхні місця будуть вільні? Та не встигнуть зачинитись двері кабінетів, як там сядуть по два буржуї на одне крісло. Кігтями схватяться за владу. Ти розумієш, на який ти шлях став. Образився на Контрольну Комісію. Догану одержав. Та не помиляєтья той, хто ні чорта не робить. А коли ти рішуче переводиш в життя

партійні директиви, у тебе повинні бути вороги. І будуть помилки. А — значить, і догани будуть. Так чого ж ти ображаєшся?

Галя. Партизан. Хоче всього раптом. І засідань зайвих, щоб не було. Щоб не було і склок. І працювати годин так з чотири на добу. Ти цього хочеш? За це треба боротися. І не рік, не два, а роки п'ятнадцять. Засідань багато?.. А ти намагався провести раціоналізацію засідань своєю лінією. А ти думав над тим, що може велика частина засідань утворюється шкідниками, щоб відірвати від практичної роботи тисячі найкращих робітників. Щоб перевантажити робітництво так, аби відбити охоту. Ти ставив питання про зменшення засідань? Ні. Хочеш, щоб все зробилось само по собі. Тобі тяжко й ти біжиш до простої невідповідальної роботи. Так і скажи.

Любота. Ну, я гадаю, що балачки слід припинити. Ви мене не переконаєте, а я вас переконувати не збираюсь.

Сидоренко. Неправильно ти робиш.

Любота. Побачимо потім.

Умова. Хай іде. Може дійсно для нього завод курортом буде. Мозок відпочине.

Галя. Ну, амінь! Перейдімо до другої теми. Іванику, я вношу пропозицію.

Любота. Яку?

Галя. Одружися з Юлею.

Любота. Та що я божевільний!

Умова. Хіба ти мене не любиш?

Любота. Юльчик, гадючка моя. Та я нікого на світі так не любив, як тебе.

Умова. Так чому ж ти не хочеш зі мною одружитись?

Любота. Тому й не хочу, що люблю до божевілля. А коли одружимося, почнеться життя, різні дрібниці, набриднемо одне одному. Все кохання піде до чорта. А я хочу, щоб ми кохались все життя. Живи ти собі окремо, а я собі окремо й незалежно одне від одного. Скучиш — заходь до мене. Скучу — зайду до тебе.

(Входить Муцький з дружиною).

Муцький. Добрий вечір, шановне товариство!

Всі. Доброго здоров'я.

Муцький. Всі, всі тягнуть, прохають мою дружину до партії. Прямо проходу бідній не дають. Слухайте. Сьогодні сам секретар осередку навколюшках прохав: „Товаришко Муцька, ради бога, ідіть в партію“.

Любота (іронічно). А вона?

Муцька. Та ніяк не зберуся за анкетною сходити.

Галя (іронічно). А ви дайте безпритульнику двадцять копійок, — він вам принесе.

Умова. Або поштою запитайте, — вам надішлють.

Муцький. Та ми про це вже думали.

Сидоренко. Ще раз подумайте.

Любота. А ще які новини є?

Муцький. Да... Чули? Блудний іде за кордон. В наукову командировку з групою інженерів. Між іншим, він нахваляється вам, Іване Кириловичу, свиню якусь перед від'їздом підкинути за товаришку Умову.

Любота. Хай підкине... Якби не довелось самому...

Умова (перебиває). Наволоч! Примазався до партії...

Галя. Як тяжко партії розібратись: де падлюка, а де чесна людина.

Муцький. Як тим дітям, що заплющують очі, коли я до них з'являюсь.

Галя. Які діти?

Муцький. На квартирі, де я живу, мешкає робітник. Хороший хлопець. Якось зайшов я до нього, а в нього троє маленьких дітей. Замурзані, обірвані, а красиві, чортинята. В мене були цукерки. Дав їм по одній. З'їли. І так дивляться, як ласочки. „Заплющуйте очі“, кажу я. Заплющили. Я поклав по цукерці в рот. З'їли. Потім одне розплющує, друге, а третє сидить і сидить з заплющеними очима. Я йому ще поклав. Воно з'їло і знов сидить. Я потім ще. А ці „і нам, дядечку, давайте“. Ні, кажу, ви розплющили очі. От якби ви не розплющали, дав би. А тепер, як тільки я заходжу до них, раптом всі заплющують очі і так сидять, поки я й не піду. Смішно.

Умова. Ну, Галю. Нам пора на комсомольські збори. Іванику, ходім з нами, подивишся на комсу.

Любота. Ні, я не можу. В мене урок не зроблений.

Сидоренко. Це що? Англійської мови?

Галя (до Люботи). Навіщо тобі, Іванику, англійська мова?

Любота. О, мені потрібно. Я давно намагався вивчити дві-три чужо-земні мови.

Сидоренко. Ну, валяй. Може дійсно пригодиться. Ходім, комсомолія, нам по дорозі.

(Прощаються. Виходять)

Муцький. Я теж піду. (До Муцької). Ходім, стара. Поміркуємо, що робити з партією. Бувайте здоровенькі, Іване Кириловичу.

Любота. На все добре. Заходьте.

Муцький. Дякую. Якнебудь заскочу. (Виходять).

Любота (щось наспівує, підтанцює, бере книжку, ходить по кімнаті і читає) уан, ту зсфі, фор, файф, сікс, севен, ейт, найен, тен. (Входить Азанова. Любота дивиться на неї. Рука з книжкою впала) іллевен, іллевен, іллевен... Чого ви прийшли?

Азанова (мовчки проходить на той бік, де ліжка). Я не можу, я не хочу вмирати!

Любота (кричить). Так живіть собі, чорт вас забери, Тільки відчепіться від мене. (Наближається). Геть звідси!

Азанова (простягає руки). Любий мій, я не можу без тебе жити. Що хоч зроби зі мною. Іванику, сонечко...

Любота. Іди к чортовій матері звідси, щоб я тебе не бачив!

Азанова. Убий мене. Мені буде солодко вмерти від твоїх рук... Задави мене... (Кидається до нього. Міцно хапається за плечі. Любота хоче відірвати, а спотикається і вдвох присіли на ліжку. Азанова хватає його за шию, цілує). Іванику, любий, оченята мої...

Любота. Гадюка!.. Наволоч!.. Геть від мене!!.

Азанова (як кішка схопила його, цілує йому очі, губи, лоба). Спасіння моє... Дай мені хоч дитину, коли не хочеш жити...

Любота. Геть, тигра... у... у... у... Бр... бр... бр...

Азанова. Хлопчика дай мені!..

Любота (напружує сили, тяжко дихає. Нарешті виривається. Вона злякано дивиться. Любота, стиснувши кулаки, вирівнюється біля ліжка). Ти... ти... (Робить рух, ніби хоче вбити. Раптом гуркіт в двері. Любота стоїть зляканий. Кидається до дверей. З'являється Блудний. Вигляд у нього жакхливий. Довго стоять один проти другого, як півні. Як борці).

Блудний. Де Юля, наволоч ти!?

Любота. Геть звідси, тварюко!

Блудний (кидається тигром на Люботу зі згуками). А... а... а... м... и... и...

Азанова. Ай!..

(Деякий час продовжується боротьба)

Блудний. Хио... А... а... брж... екх... нав... кхр...

Любота. А... а... Т-а-а-к... С... с... с... К... к... (Нарешті бере Блудного за комір і штани. Джуджитця. Робить коло на сцені. Входить Умова. Дивиться злякано. Попід стіною просовується до Азанової. Азанова, помітивши Юлю, швидко вибігає. Умова стоїть-дивиться. Любота несе Блудного до дверей, б'є коліном нижче спини). Не балуйся... не балуйся... Знай на кого кидається... (Штовхає коліном і викидає за двері). Котись лаптем! (Зачинає двері. Повертається. Позирнув на Умову. Не розпізнав, хапає стільця й кидається на неї).— Геть, гадюко!!.. Уб'ю!..

Умова (кричить). Ой!..

Любота (вдивляється. Опускає руки з стільцем). От гадючка... (Становить перед нею стілець). Сядь, відпочинь.

(Темніє)

Кінець 8-ої одміни

Кінець 4-ої дії

Дія 5-та

Одміна 10-та

Завод. Праворуч Червоний куток. Довгий стіл для обіда. З обох боків ослони. Дошана стіна, з парсуною Леніна, плякатами й гаслами. Ліворуч на видному місці точило для гостріння різців. Ще лівіше видно токарні варстати. Біля точила гострять різці Гомоненко й Бистров.

Гомоненко. Та я не про царатські. Я про ті роки. Ну, двадцять п'ятий, двадцять шостий і навіть двадцять сьомий. Ну, чому тоді все було? Прямо давися. Сала, хліба білого, цукру, масла, м'яса, краму. Всього в завал. Хліб найбільший шість копійок. І раптом все зникло. Два карбованці чотириста грамів масла. Карточки завели. Куди все ділось?

Бистров. Ну, й чудний же ти, діду Грицьку. Ну, як ти не зрозумієш того, що ми соціалізм будуємо... Ну, той... Індустрію країни. Ну, от скажемо, селянин живе, живе. Їсть, п'є. Все, як слід. А потім почав будувати нову хату, бо стара, скажемо, розвалюється. Свиню не ріже — продає. Пускає на хату. Кури продає на хату. Молоко продає — на хату. Біле борошно продає — на хату. А сам їсть чорний хліб з цибулею. Отак і радянська влада. Отак і ми.

Гомоненко. Та на чорта мені соціалізм, коли в животі революція.

Бистров. А ти хочеш, як свиня, обжиратись. Так чим же тоді будеш відрізнятися від іншої тварюки?

Гомоненко. Та не як свиня. Аби хоч не голодувати.

Бистров. А ти голодуєш?

Гомоненко. Голодую.

Бистров. Черви б тебе з'їли, діду Грицьку. Півтора фунта хліба — тобі мало? Три фунти цукру, гав'ядини, масла, крупи. Всього дають на книжку. А тобі все мало. Ні, тобі щось друге не довподоби.

Гомоненко. Що ж не довподоби?

Бистров. Ти проти всього. Ти був проти одробітку в фонд індустріялізації. Ти проти розповсюдження облігацій. Ти, ти...

(Підходить до точила Блудний)

Блудний. Добрий день, товаришу Бистров!

Бистров. Добрий день, товаришу Блудний. Як це ви надумали до нас?

Блудний. До директора заходив. Діла все. Дай, думаю, заскочу та подивлюсь на пролетарів у варстата.

Бистров. Подивіться, не завадить.

Блудний. Да... Тут наше колишнє „начальство“ працює.

Бистров. Товариш Любота-Ненька? Так... Працює, дуже задоволений.

Блудний. А чому ж йому бути незадоволеним? Малось у бупрі сидіти та замінили заводом.

Гомоненко. А хіба завод місце карання?

Блудний. Виходить так.

Гомоненко. А за який злочин?

Блудний. За пияцтво, розпусту, антисемітизм і таке інше.

Гомоненко. Так за це з заводу виганяють, а вони на завод. Завод не бупр. Я на зборах запитаю.

Блудний. Правильно. Запитайте, за що його сюди послали.

Гомоненко (до Бистрова). От, бачиш. За той же злочин нас на вулицю викидають, а відповідальних комуністів — на завод. І це для них кара. Пойняв. Ні, брат, цього не буде.

Бистров. А ти не горячись. Треба розібратись поперше. Його партійна організація надіслала.

Блудний. Я комуніст. Брехати не маю права.

Гомоненко. О... Раз комуніст говорить, значить, правда!

Бистров. Є й комуністи такі, що брешуть. (До Гомоненка). А ти давно став вірити комуністам? Чи ти віриш лише тим, що не проти бузотьорства?

Блудний. Ну, товаришу Бистров, ви здається не віддасте відчиту своїм словам. (До Гомоненка). До побачення, товаришу. (Виходить... Біля дверей зустрічає Петрова. Хапає його за руку і вдвох зникають за лаштунками).

Бистров (навздогін). Котись французькою ковбасою, русотяп.

Гомоненко. Даремне чоловік не буде говорити.

Бистров. А може й буде. Дивлячись, який чоловік.

Гомоненко (виходить). Який ти розумний став.

Бистров. Я ж, не ти. Чого ж мені дурним бути? (Бистров виходить і зустрічається з Люботою).

Любота. Чого в тебе так довго варстат гуляє?

Бистров. Та заговорилися з дідом Грицьком. (Виходить. Любота підходить до точила, гострить різьця. Щось наспівує. З'являється директор заводу).

Директор. Тов. Ненька!.. Товаришу Ненька!.. (Любота не чує. Директор кричить) Товаришу Ненька!!.

Любота. Га?... Я.

Директор. Чого ви не одзиваєтесь?

Любота. Та я одвик од свого прізвища. Мое партійне прізвище Любота і вже років п'ятнадцять Ненькою мене ніхто не звав. Ще, як на заводі працював до жовтневого перевороту, тоді...

Директор. Ага... Так от, товаришу Ненька. Сьогодні наші інженери будуть розглядати пропозиції винахідників. Добре було б, коли б ви прийшли на цю нараду.

Любота. З великою охотою. Та бачте, в мене сьогодні англійська мова. Пропустити не можу.

Директор. А ви вивчаєте англійську мову?

Любота. Так.

(Входить Коник)

Коник. Добрий день, товариство! (Ручкається з директором і Люботою).

Директор. Мое поваження.

Любота. Добрий день, Коніку.

Коник, (до директора). Ну, як змагається токарний цех?

Директор. Збільшення на вісім відсотків.

Коник. А по варстатах?

Директор. Першим іде тов. Ненька-Любота. Збільшив на двадцять відсотків. Дехто на п'ятнадцять, вісімнадцять. Але більше половини робітників не дали жодного збільшення.

Коник. Робота бузотьорів. Треба вжити рішучих заходів. Припинити їхню роботу. На зборах вони, майже, перші виступають за соцзмагання, голосують руками й ногами, а працюють, як бачите.

(Пролунав дзвінок на сніданок. Любота, директор і Коник пішли до столу. Першими з'являються Гомоненко і декілька робітників).

Гомоненко. Що це таке? Завод перевернули в тюрму.

1 робітник. К чорту його!

2 робітник. Вигнати на біржу!

Гомоненко. Начальство прийшло. Мабуть про соцзмагання.

1 робітник. Ми не проти змагання. Хай дурні надриваються. Побачимо, як їм зменшать розцінку. Що вони тоді скажуть?

2 робітник. Хай комуністи змагаються, а ми подивимось.

(Збираються всі робітники цеху. Серед них Умова й Галя. Снідають).

Коник. Товариші, сьогодні послухаємо інформацію директора про соцзмагання нашого цеху із зборочним. Товаришу директор, прошу.

Директор. Товариші, токарний цех дав збільшення на вісім відсотків. Зборочний на дванадцять. Я боюсь, що до строку ми відстанемо ще більше. Пояснюється це тим, що не всі беруть участь у змаганні. Більше половини товаришів не підвищили продукції ні на один відсоток, а деякі товариші дали збільшення на вісімнадцять-двадцять відсотків.

Гомоненко. Може їм інакше не можна? Малося в бупрі сидіти, а їх на завод.

Коник. Ти, Гомоненко, говори ясніше.

1 робітник. Та чого ясніше. Любота, як попав на наш завод?

Голоса. Ану-ну... Скажи, скажи!..

Коник. Любота прийшов з відому ОПК.

Гомоненко. А за що його зняли з роботи?

Коник. Всі обвинувачення проти тов. Люботи відпали.

2 робітник. А антисемітизм? Бахурство?

Коник. Я сказав — все це відпало.

Бистров. Товариші, дозвольте мені. Сьогодні приходив на завод Блудний відомий ворог товариша Люботи, що його товариш Любота звільнив за русотяпство. В моїй присутності він плів всю цю брехню Гомоненкові.

Умова. Товариші, наш зборочний цех добре знає Гомоненка. Він висунув це питання для того, щоб замазати зрив соцзмагання.

Гомоненко. Звідки ти взялася така розумна? Ти ще й не розуміла, що таке змагання, а я вже голосував за нього. Наш цех одноголосно затвердив угоду.

Умова. Товаришу директоре, скажіть, щоб усі чули: наскільки відсотків збільшив виробництво Гомоненко?

Гомоненко. Я сепаратно не виступаю. Це особисті рахунки.

Директор. Продукція товариша Гомоненка не збільшилась ні на один відсоток.

Умова. Змагається на словах. Скритий ворог змагання.

Половина робітників. Ми всі такі вороги. Геть її звідси! За ворога знаєш що? Знайшлась розумна.

Коник. Товариші, тихше... Увага, товариші!

Голос. Яка увага? Ми вороги змагання?

(Шум, рухи, вигуки)

1 робітник. Ну, вас до чорта з вашим змаганням, коли з-за нього у вороги революції попадаєш...

2 робітник. Працювали без змагання й краще жили. Гайда до варстатів. Там поснідаємо.

(Половина розходиться. Лишаються: директор, Коник, Любота Умова, Бистров і робітники.)

Кон'ик (кричить скільки сили). Товариші, збори не скінчились! Товариші!.. Товариші!.. Товариші!!! (До Люботи сердито). Чого ти мовчиш? Нарешті кинь свою впертість. Ти краще нас зміг би поговорити з ними.

Умова (з докором). Дійсно такий випадок, Івануку, а ти, як німий. Ти ж відпочив...

Любота. Уявіть, що мене тут немає. Я просто робітник.

Коник. Якже уявити, коли ти тут.

Любота. А якби не було?

Коник. Якби не було, тоді інша річ.

(Дзвоник. Всі робітники розходяться. Лишається Любота й Умова)

Умова. Саботажнику, я сьогодні буду в тебе ночувати. Мені чогось страшно хочеться бути з тобою.

Любота. Добре. Приходь. Я теж скучив. Ну, бувай здоровенька!

Умова. До побачення.

(Любота прямує до варстату, а Умова до виходу. Раптом Умова впала. Любота окрутився, підбіг, підняв і посадив на ослона біля столу)

Любота. Що таке, Юльчику?

Умова (береться за живіт). Я...

Любота (кричить). Синоч чи донька!?. Тьфу!.. Звідки ти можеш знати? О дурень...

Умова (кидається на ший). Любий, це моя перша вагітність... У нас буде маленьке Люботенятко.

(Павза. Чути гуркіт машин, ляпотіння пасів і т. ін.)

Одміна 11-та

Кабінет директора заводу. Сидить директор і розбирає папери. Входить Коник з Азановою.

Коник (до Азанової). Взагалі, чого ви так пізно згадали про завод?

Азанова. Чому пізно? я маю лише двадцять два.

Коник (до директора). Добрий день!

Директор. Моє поваження.

Коник. Познайомся. Товаришка з путівкою ОК ЛКСМУ.

Директор. Дуже приємно. На завод?

Азанова. Так. Робітницею.

Директор. Куди б же вас пристроїти?... В якому там цехові є вільні посади... Ага... (Бере блокнот). Ваше прізвище?

Азанова. Прізвище прийомних батьків і комсомольське Азанова, а справжнє — Ненька.

Директор (здивовано). Ненька. А ви...

Азанова (перебиває). Я дуже прохаю, якщо можна пошліть мене до токарного цеху.

Директор. Чекайте. Там, здається, штамповниця іде до відпустки. Вагітна. (Бере трубку телефона). Дайте токарний. Так. Галло!? Тов. Капусняк? Як там з майбутньою мамашею? Коли вона йде? Так. Ага... Добре. Бувайте. (Вішає трубку, звертається до Азанової). Будь ласка, ідіть до завідуючого токарного цеху, він там все зробить. Я тут написав.

Азанова (бере документа). Дуже вдячна. В токарному цеху я буду працювати з великою радістю. До побачення!

Директор. На все добре.

Азанова. До побачення, товаришу Коник! (Виходить).

Директор. Красива жінчина. Серед наших це просто виняток.

Коник. Да... красива... А яка мегера...

(Вбігає Муцька)

Муцька. Товаришу Коник, дайте розпорядження, щоб видали анкету.

Коник. Навіщо вам анкета?

Муцька. А я в партію хочу.

Коник. Який же вас дурень прийме? Що ви будете робити в партії? Юродувати?

Муцька. Дайте. Благаю! Товаришу Коник... (плаче).

Коник (нервово). Будь ласка. (Пише в блокноті). Передайте тов. Вікновському.

Муцька (втирає сльози, сміється). А він дасть?

Коник (кричить). Дасть!

Муцька (вибігає). Дякую!

Коник. Якась божевільна. Вона мене замучила різними питаннями: „Як увійти, до партії? Обов'язки члена партії? Які навантаження?“ А це з анкетною тижднів три мучить.

(Входить Любота)

Любота. Ага... Добре, що ви обидва тут. Добрий день. (Ручкається).

Директор. Добрий день, тов. Ненько.

Коник. Моє... Чому ти не був на нараді?

Любота. Я про це хочу поговорити.

Коник. Давай.

Директор. Товаришу Ненька. Тут була ваша родичка...

Любота (перебиває). Ні, хлопці. Я серйозно. Так не годиться. Товаришу Коник, як ти міг припустити, щоб частина саботажників похерила три тисячі пропозицій робітників? Що це шахтинське шкідництво, чи просто контрреволюція?

Коник. Інженери ясно доказали, що здійснити ці пропозиції неможливо.

Любота. Наприклад?

Коник. Наприклад, щоб перевести в життя три тисячі абсолютно корисних пропозицій, необхідно три мільйони карбованці.

Любота. Так а тебе й його (показує на директора) обвинувачую в тому, що ви не вивели на чисту воду шкідників.

Директор. Як саме?

Любота. А так. Три мільйони. А коли б перевести в життя всі пропозиції. Вони дали вам відомості в цифрах, який буде ефект?

Директор. Да... А це дуже було б цікаво...

Коник. Правда, це було б цікаво. Але все їдно завод не має трьох мільйонів, а фантазія то не наша справа.

Любота. Чому фантазія? А може ефект такий, що держава розщедриться на три мільйони? Я від комісії довідався, що лише за один рік ми мали б вісім мільйонів. Ось що таке три тисячі пропозицій. А крім того, я підкреслюю: шкідництво тут. Чому не переводити в життя поступово? Вибрати десять — п'ятнадцять найцінніших пропозицій і здійснити. Знову в мене є відомості, що по десяти пропозиціях ми мали б за рік мільйон карбованців заощаджень, а перевести їх в життя коштуватиме сорок тисяч. Ви розумієте, що це значить знищити три тисячі пропозицій — це виходить контрреволюція! Хто вносив і хто відстоював цю пропозицію? Давайте їх прізвиська. Призначайте слідуєчу нараду і ставте знову це питання.

Директор. Так, товаришу Коник. Ми з тобою помилилися. І здорово прогавили!

Коник. Ні, це не те. Тут, розумієш...

Директор. Кинь свою упертість. Ти секретар осередку, але помилився разом зі мною. А товариш Ненька викрив нашу помилку. Давай швидше її виправимо.

Муцький (входить). Моє будівельникам соціалізму!.. (Ручкається). Чули?

Директор. Скажете, почуємо.

Муцький. Товаришу Любота, вас більше всього торкається.

Любота. Тоді може їх не цікавить?

Муцький. Е... Ні. Цікавить. Блудний...

Любота. Що Блудний?

Муцький. Гм... Просто я й не знаю, як розказати. Ви знаєте, що він поїхав за кордон.

Коник. Ну, так.

Муцький. Був головою делегації, чи експедиції. Як там її...

Любота. Ну, говоріть ви у чім річ? А то я не маю часу.

Муцький. Не поспішайте. Так. Вся делегація повернулася. Всі позапартійні навіть, спеці — дворяни, всі приїхали, а комуніст товариш Блудний прислав замість себе листа до Політбюра КП(б)У. І пише: „Шановні товариші. Я так же люблю комуністичну партію і радянську владу, як і раніше. Але повертатись до СРСР не маю бажання, бо мені тут багато краще. Мені запропонували посаду директора банку з окладом тридцять шість тисяч на рік, на яку я погодився, прийняв і працюю. П'ятдесят тисяч карбованців, які я взяв з фонду делегації, прохаю зарахувати, як зарплатню по три тисячі на місяць за минулий рік. З комуністичним привітом. Член КП(б)У — Блудний“.

Директор. Цього не може бути. Це брехня!

Коник. А чорти його батька знають...

Любота. А я гадаю, що це чиста правда. Блудний наволоч і його негайно слід ліквідувати, як провокатора. Якби мені доручили я поїхав би і здійснив би це своїми руками... У!.. Гадючий рід!..

(За дверима чути вигуки, шум. Раптом відчиняються двері. Ввалюються декілька робітників. Серед них Бистров і Гомоненко)

Бистров. Дійти до такого нахабства, щоб знищити три тисячі робітничих пропозицій, це вже занадто.

Гомоненко. Товаришу директоре, де твої очі були? Чи не там, де у раках?

1 робітник (виходить наперед). Нас послали робітники всіх цехів заявити, щоб учорашню постанову скасували і призначили другу нараду, на яку приїдемо всі.

Директор. Товариші, ми вже вирішили до вашого приходу, так що ви спізнилися.

2 робітник. Ми знаємо, як ти вирішуєш... Продався спецам.

Голос. За них руку тягнеш!

Директор. Що за „продався“? За ці слова будеш відповідати.

1 робітник Що ж у бупр посадиш?.. Як за старих часів хазяїн?

Піднявся неймовірний галас. Робітники кинулись на директора. Хотіли бити. Швидко виступив наперед Любота, піднявши руки).

Любота. Товариші, стій!.. Була помилка. Її визнали. В суботу буде виробнича нарада. Там все розберемо (до директора). До побачення! (до робітників). Ходім, товариші! (Всі покірливо виходять).

• Кінець 11-ої одміни

Одміна 20-та

Обстановка 10-ої одміни. Робітники снідають, обговорюють соцзмагання

Бистров. Минулий раз товаришка Умова правильно загостила питання змагання лише на словах. Треба вжити якихось заходів, щоб змагання справді охопило всіх робітників.

Робітник. Я не розумію, чого ви хочете. Говорили, ухвалили,—ні одного голосу не було проти. Підвищили на вісім відсотків. Чого вам ще? Хочете біля кожного варстату поставити жандаря?

Гомоненко. Товариші, їй-богу давайте припинемо балачки. Ну, навіщо ця бовтологія?...

Умова. Ні товаришу, Гомоненко, не припинемо. Доки кожний робітник не візьме участі в змаганні, будемо говорити. Не говорити, а кричати.

2 робітник. Ну, й кричи. А ми будемо мовчати.

3 робітник. А, от не будемо мовчати. Не хочемо мовчати. Не маємо права мовчати (і раптом ніби скипів). Хто мовчить, коли нам тяжко! Хто по кутках хихикає тихенько—той, хто нашу кров пив і намагається ще пити. А ви, панове Гомоненко, їм допомагаєте?—А ти (показує на першого робітника), це тобі не городоном служити. Я скінчив. (Хотів було сісти, а потім знов раптом підвівся). Дайте відповідь.

Гомоненко (підходить до робітника Кузьми, який обняв руками голову і так замріяно сидів увесь час). А ну, Кузьмо, скажи, чому в тебе не збільшилась, а на тридцять відсотків упала продуктивність праці? Ти ж кандидат партії? (Настала мертва тиша).

Коник. Скажи, Кузьмо, чого ж ти мовчиш?

Кузьма (безнадійно). У мене нелади з дружиною.

Вибух реготу. Сміялися й гомоніли. Коли шум почав утихати, закричав Любота. Всіх ніби батогом ударило).

Любота. Чого ви смієтесь? (Після цих слів виліз на ослон). Чи знаєте ви про те, що смієтесь над своєю дурістю. Знаєте, що Кузьма простим словом: „нелади з дружиною“—викрив велику ідею. У нього на тридцять відсотків упало виробництво. Яка причина? Нелади з дружиною. І доки будуть нелади з дружиною, рацездатність Кузьми не поліпшає. А що це визначає? А це визначає: на сто мільйонів—тридцять не доробив. А таких Кузьм сотні тисяч. Сотні тисяч непорозуміння з дружинами, а виробництво губить сотні мільйонів карбованців. Ось чому держава не може розмежовувати виробництво від побуту. Це може робити лише пролетарська влада дивиться так, що виробництво й побут все одно. Побут—накоплення сил, виробництво—витрачання сил. Ось чому соцзмагання однаково цінно і необхідне, як у побуті, так і на виробництві. Ось чому ваш сміх дивний, дурний. (до Кузьми). Товаришу Кузьмо,—давай складемо угоду на соцзмагання з побуту. Виробимо кілька пактів і протягом трьох місяців переведемо їх у життя.

Кузьма (запалився радістю). Товаришу Ненька-Любота, і це можливо? І можна зробити так, щоб дружина не гризла голову? Так я обом руками підпишу.

Любота. Можна навіть так, що не тільки не гризтиме, а й допомагатиме в твоїй роботі. Взагалі ми про це поговоримо увечері. Накреслимо пакт про те, як розподілити притягати до громадської роботи й інші пакти.

Кузьма. Так заходьте сьогодні до мене і підпишемо.

Любота. Добре. Підписуємо завтра. А тепер... (Озирається навкруги. Вдивляється в обличчя робітників, зупиняється на Гомоненкові). А тепер, товаришу Гомоненко, зайдіть з вами складемо угоду. Ви точите колектори і я на колекторах. Норма зборів колекторів. Давайте протягом місяця дозедемо до дев'яти й на п'ятдесят відсотків зменшимо брак.

Гомоненко. Навіщо мені ваша угода... Я й без угоди вироблю більше, ніж в Любота. А... а... Гайка слаба!

Гомоненко. Що гайка... Та ви знаєте, що я на Денікіна, на поляків ходив і не слаба була. А от ви...

Любота. А в якій частині був?

Гомоненко. В якій? 45-й дивізії, тоді Якір командував.

Любота (пильно вдивляється). Чи не в сто тридцять третій бригаді?

Гомоненко (аж підскочив і швидко вимовив). В 133-й...

Любота. З бородою комісара (скидає кашкета) не знав?

Гомоненко (кидається до Люботи, кричить). Бородань!..

Любота. Дідуган!.. (Цілуються).

Гомоненко. От, сука... Ну нізащо на світі не пізнав би...

Любота. А тебе вуси змінили.

Гомоненко (до робітників). Товариші, я не можу... Це чоловік... Та ні, не чоловік... А диявол! Прямо залізна людина. Якось пішов з нами в атаку, поранило його. Прямо в груди. Я на плечах версту ніс. Він був майже мертвий, а тим — заскочу до шпиталю — дихає. Скоро, каже, повернуся. Одвезли його в т... Думали не повернеться. А через місяць, сукин син, з'явився, трясє бородою. „Бята, умрем за советскую власть!“ Да... (до Люботи). А сестру знайшов? Ти ж казав: умру, а знайду!

Любота. Ні. Покищо не знайшов. Але знайду.

Гомоненко (не може стриматися). Ух, ти ж... Дай ще раз поцілую. (Цілюються).

Любота. А змагатися будемо?

Гомоненко. З тобою?... Та з тобою... Тільки не на дев'ять.

Любота. А наскільки ж?

Гомоненко. Дайош на одинадцять!

Любота. А чи не перехватимо ми?

Гомоненко. А... а... бородань, злякався...

Любота. Ну, добре. Підписую, дідугане!

Гомоненко. Ну... (хотів знов кинутись цілуватися, — махнув рукою). Ех мати!..

Любота (до робітників). Товариші, я пропоную всім скласти отакі індивідуальні угоди.

Голоса. Правильно!!.

Умова. Товариші, хто за цю пропозицію? (Всі підносять руки). Хто проти? Нікого? Ухвалено одностайно. Тепер, коли остання угода буде підписана?

Голос. Завтра.

Голоси. Підчас перерви!

Умова. Взавтра всі до останнього повинні підписати. Хто проти цієї пропозиції? Нема нікого? Товариш Конику, що там ще є?

Коник. Та вже не встигнемо. Скоро дзвоник.

Умова. Ну, на цьому й скінчимо.

(Навколо Люботи й Гомоненка зібралися робітники. Весело сміються. Гомоненко й Любота щось розповідають, розмахуючи руками. Робітники тріпана завдають їм по плечах. Пролунав дзвоник. Всі розходяться. Лишається Любота й Умова).

Умова. Це перший твій виступ. Який ти гарний... Ти якийсь дивний. Тим сумний-сумний, як чорна хмара, то раптом засяєш, як сонце, стрепенешся, загоришся, усмінешся і пішов... пішов!.. Слухаєш тебе, слухаєш і робиться душно, ніби сонце палить. А останніми часами ти взагалі перестав сумувати. Бадьорі веселий, Іванику, ти видужав!

Любота. Люба моя. Я тобі вже говорив. Я не хворів ніколи. Побут. Розмієш? Побут змінився й я змінився.

Умова. Ну, бувай здоровенький (виходить).

Любота (навздогін). Приходь сьогодні...

Умова (із-за лаштунків). Не знаю!..

Любота проходить до цеху. Сцена лишається порожньою. Гудуть машини, ляскають паси, дивляться трибки, гуркотять домкрати і т. п. Взагалі, цей епізод слід подати так, щоб він, якнайкраще виявив музику заводу (машин). Раптом із глибини цеху долетів божевільний крик жінчини. Потім глухі крики робітників. Шум наближається і збільшується. На сцену вискачила ціла юрба робітників. За ними винесли поранену Азанаову. Кладуть на стіл. Вона стоїть.

Голос. Біжіть до прийомного покою. Скажіть руки потрощило. І здається вируди побило.

Голос. Зараз. (Один робітник побіг. З другого боку виходить Любота).

Любота. Кого тут убило?

Бистров. Неньку. Нову робітницю. (Ніби божевільний, розштовхує людей і зупиняється біля Азанової).

Азанова (побачивши Люботу). Любий мій... Я за тобою пішла на завод і от... мабуть, помру...

Любота. Як твоє дійсне прізвище?

Азанова. Ненька...

Любота (сердито кричить). Чому ти Ненька, коли я Ненька?

Азанова (ніби не чула). Ми з Галею сиділи на возі... Мати йшла і батько... талетіли кирізи. Порізали всіх, а може й не всіх. Я нічого не бачила. Отямився я в чужих людей — Азанових. У них і виросла. У мене були два брати в Москві. Де вони?

Любота (бере її за обличчя. Дивиться у вічі, пізнає, кричить). Віруню! манесенька! пам'ятаєш, мисочки, що я сам виточив... З латуні і надіслав тобі.

Азанова (підводиться, вдвляється в обличчя Люботи, ніби згадує). Мисочки... мисочки... (Раптом кричить не своїм голосом). Іване!!... Іванику!!! Братику мій!.. Мій кидний!

Любота. Віронька!.. Сестричко!.. (З боку пройшов Гомоненко, вийняв хусточку, потер очі. Усміхаючись проговорив).

Гомоненко. Ша!.. Бородань сестру знайшов. А довго він її шукав...

(Всі робітники розходяться)

Любота. А мама зрадіють, коли довідаються...

Азанова. А мама жива? І сестри? Брати?

Любота. Всі живі, всі працюють... Найшлась Віруня!.. Ох ти ж моя манесенька!! (Підходять санітари, кладуть Азанову на носилки. Несуть. З другого боку з'являється Муцький з дружиною. В руках у нього анкета).

Муцький. Іване Кириловичу! Тягнуть, тягнуть... Втягли мою дружину в лівартію. (Любота проходить за носилками. Муцький не розуміє в чім річ. Він з анкетною в руках і з роззявленим ротом лишився посеред кону. Гуркіт машин, гудіння моторів і т. ін.)

Завіса

ардени та брабансони

о. перегуда

Кремезний прищуватий червоноармієць застрелив Ей-Бінгена за злий його характер. Такий вчинок з того часу треба було виправдати. Прищуватого Ей-Бінген довів своїм поведінням до краю. Він примусив його зважитися на цей вчинок. Прищуватий з біллу серці зводив курок. Звук його пострілу відгукнувся лунко по багатьох кутках довго тремтів у повітрі. Цей постріл ще один факт „безмежного варварства“ червоноармійців.

Подумати тільки фаворита, улюбленого, веселого й жвавого джигуна — трупом класти, простягти у предсмертних корчах його незрівняні ноги, вимастити болом горду голову та закривавити білі зуби.

Багато людей не подарує прищуватому, не зважаючи на всі виправдовуючі мотиви.

А таких мотивів безліч: складні обставини, вороже оточення, наказ начальства, тупа жагуча злість. Але яке діло до скрути прищуватого усім, що пережили запал фінішу, що безсило, безнадійно стояли перед магією „Леді“, „Грьози“, „Дентуріона“, що останнього карбованця кинули у вузьку прірву з льоканічними написами: „Ординар“, „Двойнік“, „Тройнік“.

Славне плем'я, що любого графа заткне за пояс своєю геральдикой, найкраще, що знає вся Європа і якому плескали найуродливіші та найбагатші жінки — Лондону, Парижу, Петербургу: Кейтон, Мамул, Вінкфілд, Міхальчик, Лакс.